Spor etter oss

«Oslos multikulturelle arkiver»

«Kan noen finne oss her om 100 år?». Spente skolejenter på teaterforestillingen «Fortida er ikke hva den en gang var» med Nordic Black Theatre i Oslo byarkivs magasin høsten 2006. Foto: Ellen Røsjø, Oslo byarkiv

Illustrasjon motstående side: Tverrsnitt av sur bjørk. Foto: Rainer Jucker

«Spor etter oss»
fra «Oslos multikulturelle arkiver»
et prosjekt i regi av Oslo byarkiv
perioden 2004–2007

Prosjektet støttes av:
Statens senter for arkiv, bibliotek og museum (ABM-utvikling)
Norsk kulturråd
Institusjonen Fritt Ord
Oslo kommunes Enhet for mangfold og integrering

Oslo byarkiv
Besøksadresse: Maridalsveien 3
Postadresse: Kultur-og idrettsetaten,
Byarkivet, Pb. 1453, Vika, 0116 Oslo
Internett: www.byarkivet.oslo.kommune.no

Prosjektansvarlig: Ellen Røsjø, seksjonsleder i Oslo byarkiv
e-post: ellen.rosjo@kie.oslo.kommune.no
Prosjektmedarbeider: Otto A. Meijer

Hefte og utstilling – våren 2007:
«Spor etter oss»
I redaksjonen: Ellen Røsjø, Otto A. Meijer,
Ayesha Iqbal Khan og Gro Røde (red.)

Takk til fotograf Åsmund Lindal for tillatelse til bruk
av hans fotodokumentasjon av «Oslo-bilder»

Design: Rainer Jucker

ISBN 978-82-997573-1-7

Alle har rett til ei fortid!

Oslo er innvandringsbyen framfor noen.
Her er helt vanlig å spørre folk hvor de
egentlig kommer fra, og det kan være fra
Lofoten eller Lahore. Men vi er alle oslofolk!
Om vi har besteforeldre som også kalte byen
for sin eller om vi har bodd her i fem år.
Uansett vil vi ha satt vårt stempel på byen
vår, finnes i byens arkiver og være del av
Oslos historie!

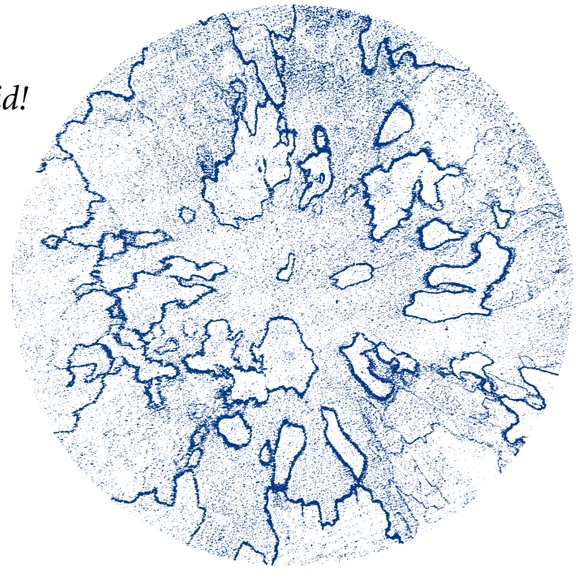

Innhold

2 Vel bevart!
5 Alle har rett til ei fortid
9 Fremmedarbeiderforeningen
12 Menn fra alle land i Jøtuls støperi
15 «Virsa» – overleveringer
22 Bokhandleren fra Kampen
27 The Gambian Association
29 Teater med historisk framtid
32 MiRA-Senteret – kvinner som vil bli sett
35 Ruth Reese: Striden følger meg!
42 Letter to U…
43 Cosmopolite – musikk fra hele verden
44 Spør etter våre spor
Arkiv skapt av minoriteter
46 Oslo – Norges innvandrerby
48 Folk fra alle kanter
57 Kongolandsby på Frogner
59 Fra utenlandsfødt til innvandrer i generasjoner
Begreper i statistikken – ordliste

Foto: Eilen Røsjø, Oslo byarkiv.

Linderudelever danser med Nordic Black Theatre i Byarkivets magasin høsten 2006. Fra venstre: Banthata Sidzumo Mokgoatsane, Aliou Cissoko, Terese Mungai, Sara Baban (skjult) og Biniam Yhidego.

Vel bevart!

Oslo byarkiv er byens egen arkivinstitusjon med 18.000 hyllemeter arkivmateriale fordelt på ca. 900 forskjellige arkiver og 600.000 foto – vi kaller oss byens hukommelse. – Hvorfor det?

Fortida fins ikke noe sted – vi må rekonstruere den! Det er følgelig flere versjoner av fortida. Arkivene er viktige i denne sammenhengen. Folks hukommelse er skrøpelig og usikker, og den dør ut. Internett er ganske tilfeldig. Men arkivene inneholder dokumentasjon som er kontrollerbar. Arkiver er derfor noen av de viktigste kildene vi bygger historien og historiene på. Arkivene inneholder fortidas direkte, ufortolkede og autentiske stemmer, er førstehåndskilder til hva folk gjorde og tenkte, viser hvordan steder så ut, hendelser foregikk, livets begynnelse og slutt, veksten og nedgangen i industri og næringsliv, i samfunn og kulturer. I Byarkivet kan vi følge osloborgere fra vogge til grav!

Hvem sin historie?

Det er et problem at arkivinstitusjonene stort sett jobber med offentlig forvaltning sine arkiver og historie. Det blir som om bare mannen skulle få fortelle historien om et ekteskap. Eller kanskje bare sosialkontoret og Innvandreretaten om innvandrernes historie her i Norge. Vil vi ha det sånn? Det syntes ikke i Byarkivet at Oslo er Norges største innvandrerby og at hver femte osloinnbygger i 2007 har multikulturell bakgrunn. Vi ønsker oss arkiv som er best mulig uttrykk for det samfunnet som var og er. Nå blir det skjevt. Vi får myndighetenes blikk, der maktforhold gjenskapes – for materialet er lagd med blikket ovenfra, i den grad nye minoriteter eller innvandrerbefolkningen omtales.

Hva vil dine barnebarns barn og deres venner da kunne finne ut om hva du gjorde for eksempel i organisasjonslivet for å markere minoritetsbefolkningen her i Oslo og Norge? Om ikke arkivene etter minoritetenes egne organisasjoner bevares godt, vil ikke etterkommerne finne særlig spor av disse menneskenes *egne* blikk og stemmer.

- For det er risikabelt å overlate organisasjonens eldre arkiv til enkeltpersoner. Tillitsvalgte skifter, flytter og dør. Arvinger kan komme til å rydde og kaste, uten tanke på den historiske verdien av materialet. Da går en stor del av organisasjonens historie tapt. Og kanskje det eneste ettertida vil kunne finne er søknaden om støtte og korrespondansen med offentlige etater i stat og kommune. Men også det vil være spredt og litt av et puslespill å rekonstruere.

- Du kan ikke stole på at du greier å fortelle om innsatsen din til lydhøre barn og barnebarn. Kanskje de først får interesse for slike ting etter at du er død. Da har de ingen å spørre. Og de får ingenting vite…

Om 10 – om 15 år...

Har vi derimot bevart arkivet i en offentlig arkivinstitusjon som vår, kan interesserte relativt fort få forståelse for aktiviteten og interessefeltet til en forening. Selvsagt må de også vurdere med kritisk blikk hva som er bevart og hva som *ikke* fins. Mange vil se på en offentlig arkivinstitusjon med mistro ut fra erfaringer fra eget hjemland, og i møter med norske myndigheter. Vi skjønner skepsisen og vil

Foto: Åsmund Lindal, 1981.

Liten gutt i gårdsrommet i Heimdalsgata. Fotografiet er tatt i forbindelse med boka *Oslo-bilder. En fotografisk dokumentasjon av bo- og leveforhold i 1981–82*, av Åsmund Lindal.

gjerne at dere kommer på besøk for å se og bli kjent med oss.

Det er ikke arkivet deres av i dag som skal til Oslo byarkiv, men det materialet dere ikke lenger bruker i det daglige arbeidet som er 5–10–15 år gammelt eller eldre.

Dere kan sjøl sette begrensninger på hva som blir tilgjengelig for offentligheten og sjøl være med å avgjøre om arkivet deres i første omgang kun skal sikres hos oss, om det kan brukes allerede nå, helt eller delvis, eller om det først kan skje om 10 eller 60 år. Dere kan sjøl avgjøre søknader om å få bruke det selv om arkivet oppbevares hos oss.

Vår kollektive hukommelse

Å ta vare på organisasjonens arkiv og levere det til en institusjon som Oslo byarkiv, handler om å bli del av den kollektive hukommelsen og samfunnets historie. Arkivinstitusjonene skal være demokratiske institusjoner som alle har rett til å bruke, slik som bibliotekene. Da må vi utvikle et bedre tilbud til innvandrere og flerkulturelle, blant annet ved å kunne tilby arkiver som er relevante for dere og stammer fra deres virkelighet. På denne måten håper vi å bygge opp under en identitetsfølelse og legge til rette for kulturmøter. Vi vil kunne skape økt bevissthet, både hos representanter for majoritets- og minoritetssamfunnet. En del av kulturmøtet vil bli å vise majoritetsbefolkningen at Norge er blitt et multikulturelt samfunn og at dette gjenspeiles i arkivbestanden vi forvalter.

Vi arbeider for å få skolebarn som brukere, via internett eller ved å komme på besøk og se arkivene, som også læreplanen sier de skal. En stor andel av disse – nesten 40% – har minoritetsbakgrunn i Oslo. For barna kan vi også vise at Oslo har vært en innvandrerby i lang tid.

Prosjektet har fått inn noen interessante arkiver, men håper å få langt flere! Dere er velkommen til å ta kontakt, og komme på besøk hos oss for å gjøre dere mer kjent med hva vi står for. Kanskje kan dere også få gode råd om måten å organisere arkivet deres på i dag.

Ellen Røsjø

Foto: Ole A. Buenget. Oslo byarkiv.

Linderud skoles 5. trinn på teaterforestillingen «Fortida er ikke hva den en gang var» med Nordic Black Theatre i Byarkivets magasin høsten 2006.

Foto: Åsmund Lindal. 1981.

Bakgårdslek i Schweigaards gate.

Alle har rett til ei fortid!

Oslo byarkiv startet i 2004 opp prosjektet Oslos multikulturelle arkiver. Målet med prosjektet er å sikre en flerkulturell innsamling og formidling i vår institusjon, så vår kollektive hukommelse blir rikere og mer flerstemmig.

Oslo byarkiv er Oslo bys egen arkivinstitusjon og kalles gjerne byens hukommelse. Her finnes det over 18 kilometer med arkivmateriale! Oslo er Norges største innvandrerby med en tredel av landets innvandrerbefolkning. Likevel er her lite materiale som kan gjenspeile at Oslo er blitt et flerkulturelt samfunn. Det vi har viser nokså ensidig myndighetenes møte med innvandrerbefolkningen, det være seg i form av mapper i etatsarkivet til Flyktning- og innvandreretaten og helse-, skole- eller sosialhjelpsmateriale. Vi kan fastslå at nye minoriteter er overrepresentert i samfunnsminnet som sosialklienter på grunn av utvalgsmetoder for kassasjon og underrepresentert i samfunnsminnet ellers[1]. Denne delen

[1] Vi har fått tillatelse til en ny praksis i Oslo i kassasjon av sosialklientmapper, der hele årganger med mapper bevares i stedet for utvalgte fødselsdatoer. Hver 10. årgang bevares i stedet for de født den 1., 11. og 21. i måneden. Mange innvandrere og flyktninger er automatisk tildelt «fødselsdatoen» den 1.1.

Foto: Bård Alsvik, Oslo byarkiv.

Nordic Black Theatres utklippsbok ble det første flerkulturelle arkivstykket som kom inn gjennom Byarkivets multikulturelle prosjekt. Cliff Moustache viser og forteller til Byarkivets Ellen Røsjø og Otto Meijer.

av befolkningen finner det ikke naturlig å «sette spor» i form av å avlevere sine arkiver fra foreningsliv, menighetsliv etc. De er også lite representert i samfunnets maktposisjoner på et nivå der de automatisk setter spor.

Egen identitet

Dette bildet blir skjevt. Vi bør si velkommen inn for å bli del av vår felles hukommelse. Bare da kan dagens og framtidas befolkning, blant annet skolebarn og ungdom med flerkulturell bakgrunn som utgjør nesten 40% i Oslo, finne noe som representerer deres identitet, noe de kan kjenne seg igjen i. Og selvsagt er det essensielt for majoritetsbefolkningen og forståelsen av samfunnet som helhet å få dette perspektivet inn. Derfor tok Oslo byarkiv i 2004 initiativ til innsamling av slike arkiver. Prosjektet har som mål å sikre og gjøre tilgjengelig et visst antall av de sentrale arkivene til viktige innvandrergrupper i Oslo by som representerer en god bredde av Oslos kulturelle mangfold.

Det har ikke vært samla inn slikt materiale av noen skala i Norge tidligere. Materialet er nå i ferd med å forsvinne, særlig fra den første tida på slutten av 1960-åra og 1970-tallet. Vi ønsker å få inn materiale som dekker et vidt spekter, det være seg organisasjonsarkiv, forretningsarkiv, trossamfunnsarkiv eller personarkiv, men hovedfokus vil være på organisasjonsarkiv. Prosjektet skal dessuten ta opp 5–10 intervjuer med sentrale organisasjonsmennesker.

Skoleelever lærer innvandringshistorie

Fra høsten 2005 har Oslo byarkiv hatt skoleelever på besøk. Elevene har deltatt i skoleprosjektene Norsk i 100 og Fortida er ikke hva den en gang var. Ved besøk på Oslo byarkiv og Internasjonalt Kultursenter og Museum (IKM) lærte elevene om byens innvandringshistorie. I Oslo byarkiv prøvde de seg som historiedetektiver: Gjennom studier av kilder forsøkte de å rekonstruere den spennende historien om grünerløkkagutten og pianisten Robert Levin. Prosjektet videreføres nå som et tilbud overfor skolene om å studere kilder med tittelen: Robert Levin f.eks.

Robert Levin og hans familie bosatte seg på Grünerløkka, som så mange andre innvandrede jøder. Via kilder i Byarkivet får elevene gå bakover i historien til den første jødiske innvandringen til Kristiania rundt 1880, og framover i tid til krigsåra hvor det er sentralt å se nærmere på hva jødene ble utsatt for under 2. verdenskrig. Via aktuelle episoder fra nær fortid, som for eksempel det rasistisk motiverte drapet på Benjamin Hermansen på Holmlia, fokuserer vi på at historiske kilder i arkivet har aktualitet. Elevene utfordres på: Hva kan vi lære av historiske hendelser? Et sentralt tema er å vise at det er spørsmålene en stiller som er viktige – og at mange kilder bare ligger og venter på å bli oppdaget!

Prosjektet har vært et tilbud til alle Oslos ungdomsskoler via Den kulturelle skolesekken, og prosjektet må betegnes som en suksess. Gjennom prosjektet har foreløpig rundt 420 ungdommer fått kjennskap til Oslo byarkiv, til hva et arkiv kan inneholde og hva det kan brukes til.

En begynnelse

Vi har pr. i dag fått i hus nitten arkiver og samlinger og vi har begynt å intervjue. Ikke uventet var noen av de første som var positive til vårt initiativ organisasjoner med bakgrunn i utadvendt kulturvirksomhet: Nordic Black Theatre og Cosmopolite. Vi har også fått inn materiale fra Fremmedarbeiderforeningens første periode fra 1972 til –76. MiRA-Senteret, ressurssenter for innvandrer- og flyktningkvinner, har begynt å sende oss materiale, og vi har blant annet fått deponert deres samling om den klassisk utdannede spirituals-/gospelsangeren Ruth Reese. Primærmedisinsk Verksted, som særlig har jobbet med kvinner fra Somalia og Asia har også bidratt. Den gambiske foreningen i Norge har avlevert sin korrespondanse, referater og fotografier. Ett personarkiv er kommet inn, etter Muhammad A. Soofi, som inneholder materiale om hans bokhandel- og butikkdrift.

Foto: Bård Alsvik, Oslo byarkiv.

Styret i Gambisk forening overrekker arkivet sitt til Oslo byarkiv i juni 2004.

Videre har vi mottatt materiale fra Pakistan Norwegian Welfare Organisation, den eldste organisasjonen for pakistanere i Norge, etablert i 1971 med formål å arbeide for å sikre legale, sosioøkonomiske og religiøse rettigheter og gi praktisk hjelp til å løse problemer. Vi har også mottatt materiale fra Pakistan Workers Welfare Union, Norway (1973–1980) som hadde som mål å veilede og formidle informasjon. Bazm-e-Ahbabe Pakistan Norway (Venners samling for pakistanere i Norge) er en forening som har vært opptatt av kulturelt arbeid. Arkivet fra dem inneholder blant annet dokumentasjon om kulturarrangementer. Islamabad Rawalpindi Welfare Society, som blant annet organiserer transport for muslimer som vil gravlegges på familiegravstedet i hjemlandet, er siste innkomne arkiv. I tillegg er det kommet inn logoer og emblemer fra en del idrettsforeninger. I hus er også brokker av arkiver fra Ungarsk venneforening, Den nederlandske klubben og Vietnamesisk-norsk forbund (VINOF). Andre organisasjoner som har sagt seg villig til å avlevere arkiver er African Youth, Radio Latin America, Utrop, Idretts- og kulturorganisasjonen Andes, Du Store Verden, SolBrasil, Ressurssenter for Pakistanske barn, Tyrkisk Samlar, Damini House of Culture og Indian Welfare Society.

Tidlig på 1980-tallet fantes fem innvandrer-foreninger. Nå er litt over 350 organisasjoner registrert av Rådet for innvandrerorganisas-joner. Rundt 300 har en konkret adresse. Bare 12 foreninger har en adresse utenfor Oslo.

Flere er ønsket!

Flere andre organisasjoner har vist interesse. Men det tar tid å få materiale inn. Kontakt må pleies over tid. Ansvarlige kan ha vanskelig for å sette av tid til oss og ikke minst til å gå gjennom arkivet før avlevering, noe de fleste selvsagt ønsker. En innsamling på dette feltet møter de fleste utfordringer man møter i arbeidet med privatarkiv. Det holder ikke å få ut informasjon om vår institusjon og våre ønsker med prosjektet. Enkelte innvandrere og deres organisasjoner vil se på en offentlig arkivinstitusjon med mistro ut fra erfaringer fra eget hjemland og i møter med norske myndigheter. Dette er en ny virkelighet å forholde seg til for oss. Vi er derfor avhengig av å skaffe oss enkelte døråpnere som kan gi oss innpass og tillit i miljøene. Rådet for innvandrerorganisasjoner er en viktig samarbeidspartner her. Vi prøver å bygge opp et tillitsforhold og forståelse for at de sjøl kan sette begrensninger på hva som blir tilgjengelig for offentligheten i samtida og at de kan være med på å avgjøre adgangssøknader.

Byarkivet ønsker at et multikulturelt perspektiv skal prege virksomheten vår videre framover og ikke stoppe opp når prosjektet tar slutt. Vi ønsker å skape en bevissthet i innvandrerbefolkningen om at den har rett til en plass i våre samlinger og en demokratisk rettighet til å være brukere av vår institusjon. Dessuten kan arkivene virke identitetsskapende for for eksempel skoleelever, og bygge bro mellom fortid og nåtid. For barna kan vi vise at Oslo har vært en innvandrerby i lang tid. De arkivene vi nå samler inn kan si noe om enkelte gruppers aktiviteter, innsats, sjølforståelse, behov og problemer. Etterkommere og andre får overbragt perspektiver de ikke kjenner om sine forfedre og samfunnet kan øke forståelsen for hvordan Oslo og Norge er blitt som det er.

Ellen Røsjø

Foto: Otto A. Meuer, Oslo byarkiv

I Cosmopolites kontorlokaler i 2004.

Jøtuls jernstøperi, samtidsdokumentasjon, Oslo byarkiv.

Fremmedarbeiderforeningen

Fremmedarbeiderforeningen (FAF) ble stiftet i 1972. Hensikten var å skape en multinasjonal organisasjon som ville arbeide for utenlandske/innvandrede arbeidstakeres interesser, og for at menneskerettighetene også skulle gjelde for dem. Andre interesseorganisasjoner fantes ikke.

Tyrkiske arbeidere, som hadde arbeid i Jøtuls støperi, i Jøtulkantina i 1982.

Fremmedarbeiderforeningen (1972–ca. 1980) ble den eneste samlende fremmedarbeiderforeningen i Europa. Mange nasjonale organisasjoner kom med, tretten fra starten.

Fremmedarbeidere (Foreign Workers) ble de kalt. Begrepet fremmedarbeider ble brukt på 1970-tallet (etter tysk) om person som har forlatt hjemlandet sitt (midlertidig) på grunn av arbeidsløshet eller dårlige arbeidsforhold for å arbeide i et annet land. De tenkte sjøl i starten at de var her midlertidig og skulle reise hjem igjen etter å ha lagt seg opp penger.

FAF ble den eneste samlende fremmedarbeiderforeningen i Europa. Mange nasjonale organisasjoner kom med, tretten fra starten. I det første styret satt personer fra enda flere nasjoner; Cuba, Filippinene, Pakistan, Bangladesh, India, Mauritius, Venezuela, Palestina, Spania, Jugoslavia, Chile, Tyrkia, Ghana, Iran og England var representert. Første formann var fra Cuba. I tillegg var det seks norske medlemmer som hadde tale- og forslagsrett, men ikke stemmerett.

De viktigste sakene for Fremmedarbeiderforeningen var arbeid med oppholdstillatelser, familiegjenforening og boligspørsmål. Kampen mot diskriminering i arbeidslivet, på boligmarkedet og i media, stod også sentralt. Foreningen enga-

Fremmedarbeiderforeningen. Oslo byarkiv.

FREMMEDARBEIDERFORENINGEN INVITERER TIL STOR

DEMONSTRASJON

-MOT RASISME OG DISKRIMINERING!

-FOR ENHET MELLOM NORSKE OG UTENLANDSKE ARBEIDERE!

MØT FRAM PÅ

universitetsplassen

5. oktober kl. 17.30

Første side av flyveblad om demonstrasjon mot rasisme og diskriminering 5. oktober 1976 fra Fremmedarbeiderforeningen. Fremmedarbeiderforeningen arbeidet særlig med oppholdstillatelser, familiegjenforening, mot diskriminering i arbeidslivet, på boligmarkedet og i media. Foreningen engasjerte seg også aktivt i diskusjonen rundt innvandringsstoppen, innført i 1975.

sjerte seg aktivt i diskusjonen rundt innvandringsstoppen, innført i 1975, som de kalte for «ansvarsstoppen» på grunn av de mange unntaksreglene i forbindelse med oljevirksomheten i Nordsjøen. Det fantes intet serviceorgan for innvandrere, så mange kom til Fremmedarbeiderforeningen med forskjellige praktiske problemer. De hadde inntil 40 henvendelser pr. dag.

I 1973 organiserte FAF en egen 1. mai-demonstrasjon. Avisa «Fremmedarbeideren» kom ut fra 1974 med rundt ni nummer i året. Fremmedarbeiderforeningen ble oppløst rundt 1980, og splittet opp i flere organisasjoner.

Arkivmaterialet vi har mottatt stammer fra perioden 1972–76. Det består av vedtekter, møtereferater, korrespondanse, løpesedler, avisutklipp og noen eksemplarer av avisa «Fremmedarbeideren». Materialet er deponert av Aud Korbøl, og inntil videre er det kun tilgjengelig etter avtale med henne. Vi har avtale med en annen tidligere tillitsvalgt om å få overført ytterligere materiale fra foreningens siste år.

Ellen Røsjø

Foto: Åsmund Lindal, 1981.

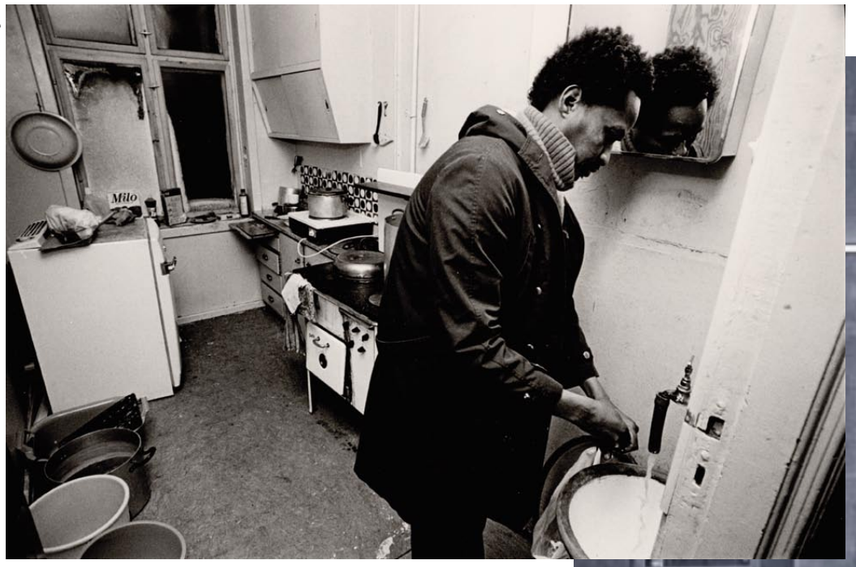

Kummerlige boforhold. På kjøkkenet i Chr. Kroghs gate er det så kaldt at vinduet er islagt. Mange søknader til Boligsjefen forteller om fortvilte boforhold og for dårlig økonomi til å kjøpe egne leiligheter.

Foto: Aasen, Seland, Røsjø. Jøtuls jernstøperi, samtidsdokumentasjon. Oslo byarkiv.

Elias Chammas, tillitsvalgt i Fremmedarbeiderforeningen, hadde jobb på Jøtuls jernstøperi i laboratoriet. Her tar han temperaturen på jernet i støpeøsa i 1982.

Arbeidsstokken til Oslo taxi ble etter hvert flerkulturell. Her er en gjeng engasjert i bedriftsidretten, antakelig i 1989–90.

Fotograf: ukjent. Oslo Taxi AS. Oslo byarkiv.

Jøtul jernstøperi, samtidsdokumentasjon. Oslo byarkiv.

Jøtularbeiderne demonstrerer mot nedlegging av bedriften foran Norcemgården i Oslo der bedriftsforsamlinga gjorde sitt vedtak 30. juni 1982.

Menn fra alle land i Jøtuls støperi

Nedgangen i antall industriarbeidsplasser har gjort Oslo til en annen by enn for 40 eller 50 år siden. Det er færre som ikler seg blåtrøya på arbeidet og flere som tar på hvit frakk eller vest/dressjakke i omsorgs- og servicejobbene. A/S Jøtuls jernstøperi lå i Lodalen i Oslo i Enebakkveien 69. Her drev man serieproduksjon av ovner, peiser og husholdningsgods. A/S Jøtul var en typisk jern- og metallbedrift med tradisjoner tilbake til 1853. Bedriften ble lagt ned 1. oktober 1982 etter 129 års drift.

I 1853 ble A/S Kværner Brug grunnlagt. Støperiet ble i 1916 skilt ut som A/S Kværner Ovnsstøperi. Navnet Jøtul ble første gang brukt i 1920 som navn på et salgskontor for ovner. Da Johs. Gahr ble direktør i 1929, ble navnet Jøtul tatt i bruk. I 1930 fikk bedriften transportbane og ifylling av formesand og transport av formekasser til støping og tømmerist ble mekanisert. Tidlig i 1950-åra fikk man formeautomater. Med økende grad av mekanisering sank andelen fagarbeidere (fra 75% i 1930 til 7% i 1982).

Man hadde lenge hatt planer om å bygge nytt støperi i Oslo. På 70-tallet var støperiet gammelt og nedslitt og med et arbeidsmiljø som trengte forbedringer. En ny produksjonsteknologi holdt på å vinne fram innen deler av støperiindustrien.

Fra nybyggingsplaner til flytting av produksjonen

Behovet og planene for å bygge nytt støperi var til stede, egnet tomt ble skaffa til veie. Eierne vedtok i 1978 å kjøpe Kråkerøy verk ved Fredrikstad og bygge ut der i 1980. Samtidig skrinla de planene om nytt støperi i Oslo på tross av tidligere garantier om å bygge her. Etter hvert overførte de støperiproduksjonen til Kråkerøy verk tross motstand fra de ansatte i Oslo. Tomta på Kråkerøy var lite utbygd og lett å planlegge, så investeringene ble lavere og rentabiliteten bedre.

Innføring av ny produksjonsteknologi endte med nedlegging og flytting av produksjonen. Dette skjedde ledd for ledd. Klubben i Oslo forutså dette ganske tidlig i løpet, men eiersida dementerte at det var planen å legge ned anlegget. Jøtul-arbeiderne i Oslo mente arbeidsplassene deres burde beholdes og forbedres ut fra et rettferdsperspektiv. Det overskuddet som skulle investeres i ny teknologi var opparbeidet av Oslo-arbeiderne.

I stedet ble en tradisjonsrik bedrift strøket av Oslo-kartet og ytterligere 150 industriarbeidsplasser forsvant. Da var antall ansatte gradvis redusert fra 370, da man kjørte to skift, til ca 200 høsten 1981, da det ene skiftet ble nedlagt. Jøtul hadde også en avdeling på Grønvold i Oslo der emaljering og montering av ovnsplatene foregikk og hovedadministrasjonen lå. Denne avdelinga og hovedkontoret er også seinere flytta til Kråkerøy.

Hva forsvant?

Med Jøtuls ovnsstøperi i Oslo forsvant et særegent miljø og en tradisjonsrik fagkunnskap. Spennet var stort mellom håndverk (modellsnekring og håndforming) og høy grad av mekanisering. Her var sterk produksjonsstyring og tett lagarbeid. Arbeidsplassen var spesiell med mange mann som jobba tett sammen i trange lokaler. Alle kjente alle, mange utvikla godt kameratskap, og man fikk en verkstedklubb med høyt aktivitetsnivå. Klubben hadde fått innført et pausesystem og ei likelønnsordning som var av stor betydning for det sosiale miljøet. Jøtul var en smeltedigel av en arbeidsplass med folk fra alle verdenshjørner.

Kåre Ruste og Mohammed Shabir på pauserommet i støperiet på Jøtul. Pausene på Jøtul var strengt regulert pga. den styrte produksjonsprosessen. Her var viktig å kople av med ei avis (Arbeiderbladet og Klassekampen) og drikke før arbeidets plikter kalte igjen.

Foto: B. E. Aasen, E. Seland, E. Røsjø. Jøtuls jernstøperi, samtidsdokumentasjon. Oslo byarkiv.

A/S Jøtuls jernstøperi i Lodalen rett før nedlegging i 1982. Bare på Jøtul var et 30-talls nasjonaliteter representert i arbeidsstokken. Mario Morais med bakgrunn fra Angola, sliper ovnsgodset utvendig, så det blir lettere å sette sammen og ser penere ut.

Fremmedarbeiderforeningen. Oslo byarkiv.

STØTT JØTUL-ARBEIDERNES STREIK

BILDET: Ut fra streikemøtet. Arbeiderne er enige om å gå til streik.

Over 300 arbeidere på A/S Jøtul er i streik. Dette ble bestemt torsdag 19/2 — med overveldende flertall. Vi ber om full støtte til arbeidernes krav som er følgende:

-FULL ØKONOMISK OPPREISING FOR DEN USAKLIG OPPSAGTE ARBEIDEREN

-DRIFTSBESTYREREN OG DE TO ARBEIDSFORMENNENE FJERNES

-FULL KOMPENSASJON FOR PERIODEN MED SIT-DOWN

Verkstedklubben ved A/S Jøtul var i Oslo-industrien kjent som en sterk, aktiv og radikal klubb. I 1976 ble klubben kjent på grunn av en streike-aksjon som varte i seks uker. Streiken ble utløst av at en arbeider fra Jugoslavia ble usaklig oppsagt av drifts-sjefen. Målet var å få fjernet driftssjefen som klubben i lengre tid hadde funnet det vanskelig å samar-beide med. Streiken fikk stor støtte fra andre fagforeninger.

En historie om import av arbeidskraft

Milenko Stretenovic som var arbeidsløs gårdsarbeider i Titovo Uzice fikk tilbud om jobb på Jøtul på arbeidskontoret på landsbygda i daværende Jugoslavia. En ingeniør fra Jøtul dro til hovedarbeidskontoret i Beograd for å skaffe arbeidere. To måneder før Milenko kom i 1970, var det kommet ei gruppe på 18 jugoslaviske arbeidere. Andre gangen ville Jøtul ha arbeidskraft fra landsbygda, der det var høy arbeidsløshet. Ei gruppe på 25 stykker reiste med kontrakt for et år i bagasjen.

Jøtul betalte billetten til Norge, de ble møtt ved mellomlanding i København bl. a. av en jugoslav som allerede jobba på bedriften. Så ble de innkvartert i hybler på Lørenskog, fikk middag og 200 kroner. I fem dager ble de vist arbeidet i støperiet før de begynte. I noen måneder fikk de språkopplæring på ettermiddagen. Etter et år reiste noen hjem, andre fortsatte og beholdt hyblene som de så betalte av egen lomme.

Samtidsdokumentasjon og nedlegging

Verkstedklubben ytte sterk motstand for å beholde arbeidsplassene og få bygd nytt støperi i Oslo. Etter en hard drakamp mellom eierne og klubben, der myndighetene kom inn og ga etableringstillatelse i 1980, fikk Kråkerøy den moderne teknologien, mens det ble lovet at støperiet i Oslo skulle drives videre. Dette innebar en dobling av kapasiteten og høvde godt med en voldsom salgsøkning på samme tid. Imidlertid skjedde ikke en videre økning i salget slik prognosene forutsa, slik at bedriften etter kort tid ble sittende med overskuddskapasitet. I denne situasjonen ble det eldste støperiet i Oslo besluttet nedlagt fra oktober 1982, på tross av løfter om å opprettholde arbeidsplassene.

Før bedriften ble lagt ned lagde ei studentgruppe en samtidsdokumentasjon av industriarbeidsplassen Jøtul. Arbeidsoperasjonene ble beskrevet med utgangspunkt i produksjonsprosessen. Ved hvert ledd ble innholdet i arbeidet der beskrevet i ord og bilder. Metoden var partielt deltakende observasjon. Til sammen ble det tatt ca. 2000 bilder og 11 dybdeintervjuer som oppbevares på Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek i Oslo. Samtidsdokumentasjonen, fotografier og lysbildeserie er også i Oslo byarkiv.

Ellen Røsjø

Kilder:
T. Engebretsen, E. Røsjø, E. Seland, T. Ulsnæs, B. E. Aasen: *En samtidsdokumentasjon av A/S Jøtul*, Oslo 1982.
Ellen Røsjø: *Hvorfor ble Jøtuls støperi i Oslo lagt ned?* Hovedoppgave i historie, UiO 1984.

«Virsa» – overleveringer

Historie snakker ikke selv, det er vi som snakker om den. «Virsa» betyr på urdu »overleveringer fra fortiden», og er enten produsert med tanke på fremtiden eller at noe rett og slett bare har overlevd tidens tann. «Virsa» kan kaste lys over fortiden i forskjellige perspektiver. Hvem produserte hva? Hvem gjorde de det for? Og hvorfor i det hele tatt, ville noen bevare noe for ettertiden?

Emblem for den første pakistanske organisasjonen i Norge: Pakistan Norwegian Welfare Organisation Norway, stiftet i 1971.

Foto: Åsmund Lindal, 1981

Pakistansk familie i Nordbygata 15.

De pakistanske arkivene er forholdsvis nye. De første pakistanere i Norge dukket opp på slutten av 60-tallet. Etter hvert kom det flere; og en felles plattform ble dannet. Den representerte både det pakistanske fellesskapet i Norge og fungerte som et hjelpeapparat. De første store pakistanske organisasjonene ble etablert i årene 1971–74 og var myntet på å kunne hjelpe hverandre i et nytt land, med ukjente forhold og språk. Mye av det materiale som Byarkivet har fått, stammer fra disse organisasjonene. I tillegg til organisasjonsmateriale har vi også fått personarkivet fra Muhammad Anwar Soofi og hans forretningsdrift.

Mulighetenes land, men ikke deres land...

Dette materialet gir et unikt innblikk i historien. Hvem var disse nye fremmedarbeiderne, som de da ble kalt, i Norge? Hvilke verdier og holdninger hadde de

Bazm-e-Ahbabe Pakistan Norway. Oslo byarkiv

Diplom for deltakelse i bursdagsfeiring av Allama Iqbal. Arrangert av Bazm-e-Ahbabe Pakistan Norway, 1995.

Bazm-e-Ahbabe Pakistan Norway. Oslo byarkiv

Fødselsdagsfeiring av den nasjonale poet, Allama Iqbal. Arrangert av Bazm-e-Ahbabe Pakistan Norway, 10.11.96.

Pakistan Workers Welfare Union (Registered) Norway. Oslo byarkiv

Nasjonaldagsfeiring i regi av P.W.W.U med politikere og artister fra Pakistan, 14.08.96.

Bazm-e-Ahbabe Pakistan Norway. Oslo byarkiv

Åpent møte om flerkulturell liste for å markere fellesskap og samarbeid. Arrangert av Bazm-e-Ahbabe Norway, 03.09.95.

Bazm-e-Ahbabe Pakistan Norway. Oslo byarkiv

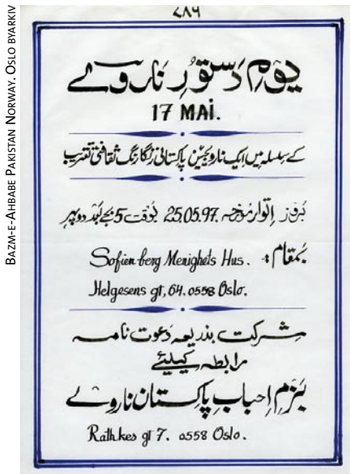

Tokulturell fest, norskpakistansk feiring av 17. mai i regi av Bazm-e-Ahbabe Pakistan Norway, 25.05.97.

Islamabad/Rawalpindi Welfare Society Norway. Oslo byarkiv

Feiring av pakistansk grunnlovsdag, talekonkurranse for ungdommer, dikt og sanger for barn og musikk for voksne. Arrangement ved Islamabad/Rawalpindi Welfare Society Norway, 29.03. Ukjent år.

med seg? Hvordan var deres møte med Norge? Slike spørsmål kan belyses ved det som er det unike med disse dokumentene; de gir oss svaret fra disse menneskenes *egne* perspektiver. Et fremmed land med fremmed kultur, så fjern fra deres egen, var allikevel mulighetenes land. Samtidig belyser dette et annet aspekt: Norge var mulighetenes land, men ikke deres land. De fleste av fremmedarbeiderne dro fra eget hjemland på jakt etter en bedre fremtid, men aldri for å flytte for godt. Tilbake til hjemlandet skulle de! Dette er noe som er sterkt representert i deres tanker og holdninger, og det er noe som selvfølgelig også dokumentene bærer preg av. Som «fremmedarbeidere» følte de seg annerledes, og de ville alltid være annerledes. Derfor var det ingen fremtid i Norge for dem, og heller ikke for deres barn. De var sin egen lykkes smed i mulighetenes land. Med norske kroner skulle de kjøpe pakistansk lykke. Og tilbake skulle de.

Pakistan Workers Welfare Union (Registered) Norway. Oslo byarkiv

Filmplakat fra ca.1980. «Mehboob ki mehndi», en indisk film med stjerner som Rajesh Khanna og Leena Chanayakar og med sanger som allerede er blitt superhit i India. Eldorado Kino søndag 05.11 kl.1300. Asian Cultural Clubs medlemmer får rabatt på billetten hvis de har med seg medlemskortet sitt.

Morsmålsundervisning til barna

Kontrasten til denne tankegangen dukket opp når barna meldte sin ankomst. Fremmedarbeiderne får en ny rolle som første-generasjons-innvandrere, og de ser seg nødt til å bo her lengre enn først antatt og planlagt. Veldig mange valgte å sende barna sine til skolene i Pakistan. Det var ikke problematisk for dem å betale for sine barns skolegang i prestisjetunge og dyre eliteskoler. Fortsatt var norske penger et middel til å kjøpe pakistansk lykke. For dem var det særdeles viktig at deres barn ble bevisst på sin pakistanske identitet, og det så ut til å være en langt vanskeligere prosess her i Norge. De måtte sendes til Pakistan for å lære sitt morsmål, sin kultur; og dette skulle også fungere som et sikkerhetstiltak for å unngå å «miste» sine barn til den norske kultur.

Ikke alle tenkte slik. For de fleste var det nå på tide å integrere seg i Norge. De ville beholde sin identitet og selvhevding, uten å måtte sende barna sine bort fra seg. Dette ville, etter deres mening, bare gjøre vondt verre for dem som etter endt skolegang skulle tilbake til Norge. Historien med å føle seg fremmede i et land hele livet skulle ikke gjentas. Det var bedre å vokse opp her uten å gi avkall på sine røtter. Morsmålsundervisning ble et viktig tiltak i denne prosessen; og siden religion er en veldig viktig del av den pakistanske identiteten, ble også behovet for moskéene stort. Hvem skulle undervise barna i morsmål, og hva skulle undervisningen bestå av? Dette førte til at skolene med minoritetsbarn begynte å søke etter litteratur for undervisning. Også den første generasjonen ville være oppdatert om forholdene i hjemlandet og søkte etter bøker og tidsskrifter. Den allmenne oppfatningen var at morsmålsundervisning i seg selv ikke kunne være

nok, kulturell tilhørighet er en prosess som varer over tid og derfor var det nødvendig å manifestere sin identitet konstant. Fra disse organisasjonenes plattform startet markeringer som feiring av nasjonaldag, grunnlovsdag og religiøse høytider. Dette var ikke bare en læringsprosess for barna, men også en påminnelse for de voksne om ikke å glemme sin bakgrunn. Slike sammenkomster var ment for å forene alle pakistanere og styrke samholdet.

Islamabad/Rawalpindi Welfare Society Norway. Oslo byarkiv

Seminar om visumregler for oppholdstillatelse, familiegjenforening og tilbakeflytting. Arrangert av Islamabad/Rawalpindi Welfare Society Norway, 25.08.96.

I arkivene finnes det dokumentasjon om godt samarbeid og positive tiltak. Dokumentene kan gi forklaring på saker som minoritetsgruppene var og fremdeles er opptatt av. Hovedsakelig jobbet organisasjonene med å oversette og attestere dokumenter for pakistanere. De hadde kontakt med advokater som kunne bistå ved behov for rettslig hjelp, de kunne veilede i utfylling av skjemaer i forbindelse med familiegjenforening og hjelpe til med å skrive søknader til Boligssjefen i Oslo.

Moské i det blå

Men alt er ikke bare solskinnshistorier. Dokumentene gir også innsikt i noe annet enn fellesskap og samarbeid. De er menneskelig produksjon og derfor er det mulig å se langt mer enn det som er på overflaten. Her er det mulig å finne tegn til intriger, uenighet, misnøye og maktkamp mellom de store lederne. Hvis man leser dette i et historisk perspektiv, er det mulig å kunne spore disse mønstrene til å tyde dagens situasjon. Mønsteret gjentar seg. Et soleklart eksempel på denne

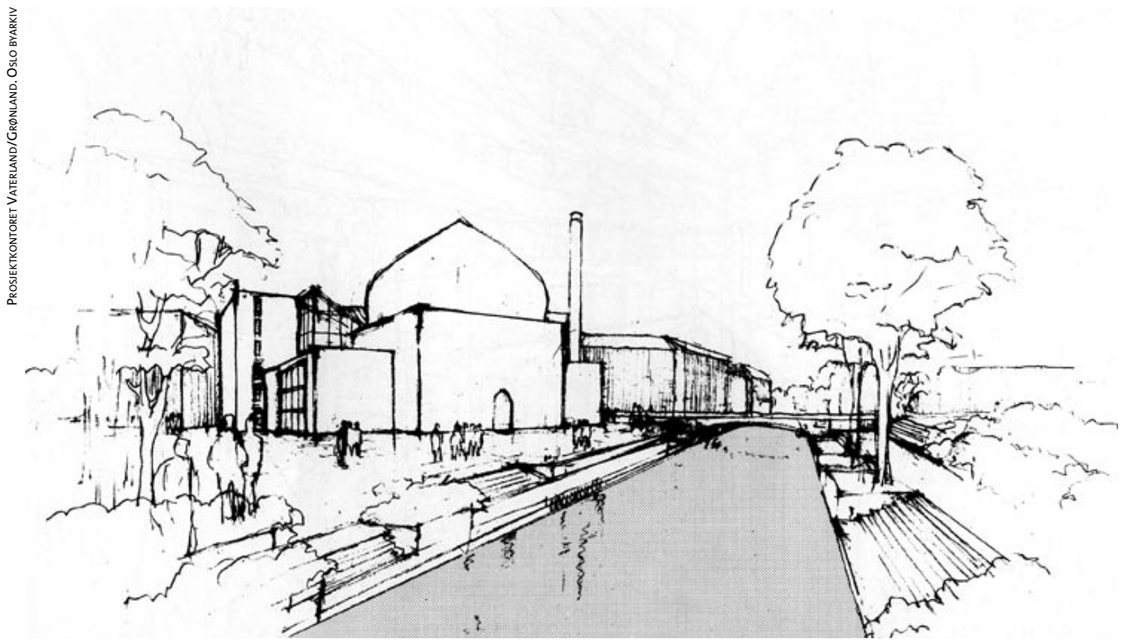

Prosjektkontoret Vaterland/Grønland. Oslo byarkiv

Moské, arkitekttegning. Moskéen idyllisk plassert mot Akerselva, der Vaterlandsparken ligger i dag. Oslo Plaza er nærmeste nabo, og er derfor vendt mot Mekka.

dragkampen mellom organisasjoner og interesser er saken om den første moskéen i Norge; omtalt som *Islams Senter* i dokumentene. Opprinnelig var det et samarbeidsprosjekt mellom flere organisasjoner på tvers av etniske og nasjonale grenser. Korrespondansen mellom Oslo kommune og disse organisasjonene foregikk over lang tid. Til slutt gikk Oslo kommune inn for å regulere en tomt ved Vaterlandsparken til dette formålet, populært kalt M*oskétomta*. Målet var å bygge et Islams senter i hjertet av Oslo som alle muslimer i byen kunne bruke på tvers av nasjonaliteter. Stiftelsen for Islams senter korresponderte med Oslo kommune.

Det var et svært prosjekt og skulle etter planene finansieres ved hjelp av rike og giverglade arabiske land, hovedsakelig fra den saudiarabiske Muslim World League. Et lån ble tatt opp i stiftelsens navn for å kjøpe tomten fra kommunen. Det kan diskuteres hvem som kom med idéen opprinnelig, men sannsynligvis var det den egyptiske ambassadøren i Oslo på denne tiden som tok initiativet til det etter samtaler med daværende utenriksminister Frydenlund. Sannsynligvis var det også derfor arkitekten bak tegningene, Houchang Fathi, var en egyptisk muslim. Den 1. juli 1980 ble tomten formelt oppmålt og taksert til en pris på 3000 kr pr. kvm., og den nette sum var 9.822.600 kr. Tomten skulle skjøtes og selges til stiftelsen så fort det forelå en finansieringsplan for utbygging av moskéen. Moskéen og Islams senter ville bli den dominerende bygningen på tomten og skulle selvfølgelig være vendt mot Mekka. De øvrige bygninger ble tilpasset dette; og derfor ligger Oslo Plaza vendt mot Mekka! Det ble så laget tegninger, modeller og brosjyrer om det planlagte Islams senter. Idéen var i ferd med å bli realisert: Å gå fra tanker til virkelighet.

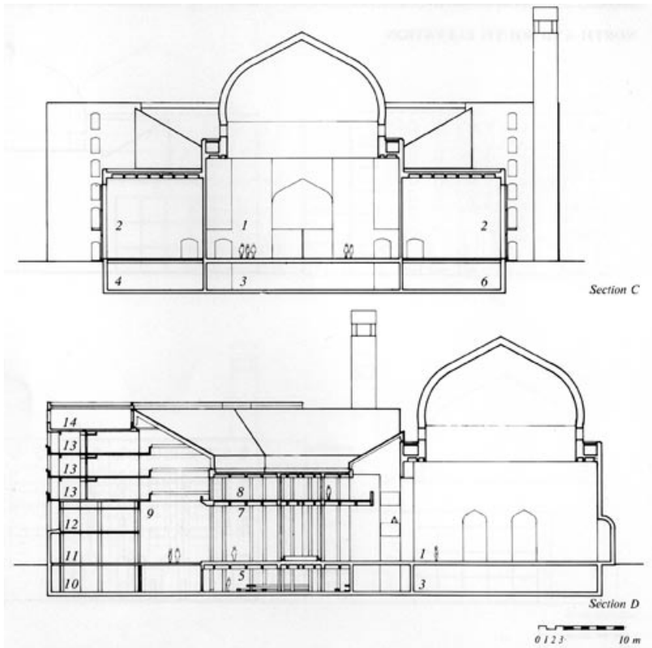

Prosjektkontoret Vaterland/Grønland. Oslo byarkiv

Moské, snittegning.

Uenighet og problemer

Dokumentene viser imidlertid at det skulle mye mer til. Uenighetene begynte å komme frem. Representantene i stiftelsen kom opprinnelig fra forskjellige foreninger hvor de hadde verv. Men hvor lenge skulle de sitte i styret for denne stiftelsen? Noen mente at de ville bli enerådige hvis de fikk alt ansvaret for prosjektet; og det var udemokratisk. Andre mente at for prosjektets skyld burde denne stiftelsen eller komiteen bli sittende til de var ferdige fordi det ville styrke prosjektet. Alt tyder på at denne uenigheten førte til at noen i stiftelsen etter hvert mistet støtte i sin organisasjon. Samtidig kom andre finansielle spørsmål inn i bildet. Islams senter skulle etter planen også være et kompleks med butikker og boliger slik at driften av senteret var mulig. Hvem skulle ha ansvar for driften?

Hva med nedbetaling av lånet? Hvem skulle stå til ansvar hvis alt ikke gikk etter planen? Finansieringen tok lengre tid enn beregnet. Da den nesten var i boks, skjedde noe annet uventet. I et brev fra Oslo kommune, Eiendomsetaten, datert 21. juni 1983 kan vi lese følgende:

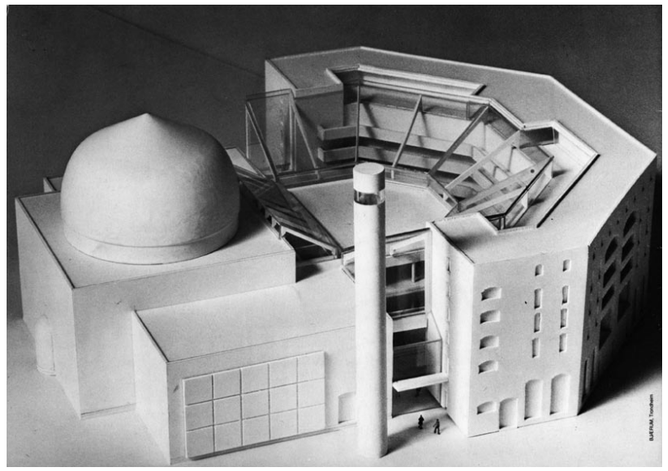

Prosjektkontoret Vaterland/Grønland. Oslo byarkiv

Moské, modell fugleperspektiv.

«*… saken er kommet så langt at stiftelsen Islam Senter vil få midler stilt til disposisjon mot skjøte på tomten i Vaterland…Jeg bemerker spesielt prisen. Den foreliggende pristakst er nå snart 3 år gammel. Etter at taksten ble avholdt har det skjedd en* [her mangler et «ikke»] *uvesentlig stigning av eiendomsprisene i de sentrale deler av Oslo by, slik at det er rimelig med en prisjustering i denne saken. Etter priser som i den senere tid er betalt for eiendommer i området vil jeg foreslå at prisen forhøyes til kr.5000,- pr kvm. dvs. kr. 16 371 000.*»

Det ble aldri noe Islams Senter. Finansieringen var ikke reell, og attpåtil ble prisen satt opp. Uenighetene var mange, og kommunen mistet interesse i saken. Ved hjelp av andre dokumenter kan vi også se dette fra et annet perspektiv. I arkivet til Prosjektkontoret Vaterland/Grønland kan vi se hele saksgangen. Det var ikke snakk om å legge ned planen om Islams Senter, men heller flytte den til en annen tomt siden byggingen hadde latt vente på seg i nærmere tre år. Oslo kommune kunne ikke risikere at en så sentral tomt ble liggende brakk. Flere andre interesserte kjøpere hadde meldt seg. Sett fra et økonomisk perspektiv, så var det på tide å foreta seg noe. «Ulven tar alltid sauen som ikke er sammen med flokken sin». Lærdommen fra denne saken kan være at hvis man holder seg sammen og samarbeider, så er det gunstig for alle. Kanskje kan dagens innvandrerorganisasjoner ta lærdom fra denne «moské»-saken?

I 1989 vedtok bystyret å bruke denne tomta til friareal. Den var for liten til et kongressenter eller byhall; og dessutten trengte sentrum en grønn lunge. Vi kan kanskje kalle parken for «minneparken» for den første planlagte moskéen i Norge. En eventyrmoské som ble i det blå.

Heldigvis strandet ikke alt på denne måten. Dette var ett eksempel på ting som ikke fungerte, men dokumentene bevitner også samarbeid og hjelp til de som trengte det. Dokumentene gir innblikk i håp, drømmer, visjoner og anstrengelser. Innblikk i gleden over å ha skaffet seg noe etterlengtet, men samtidig også sorg over å ha mistet noe verdifullt. Det handler om oppfylte drømmer og knuste håp. Det som gjør dokumentene unike er at de er produkt av «fremmedarbeiderne» selv. Det er deres tanker og perspektiver, deres ståsted og deres meninger.

Ayesha Iqbal Khan

Bokhandleren fra Kampen

Når historien om de første pakistanerne i Norge skal skrives, vil et navn gå igjen i de dokumentene som finnes i Oslo byarkiv. Det er ikke bare en livshistorie om en mann som kommer til Norge og starter sin karriere med en jobb han er overkvalifisert til, og som har klart seg relativt bra i Norge. Det er ikke bare en historie om en bokhandel, men det er historien om en mann med en drøm.

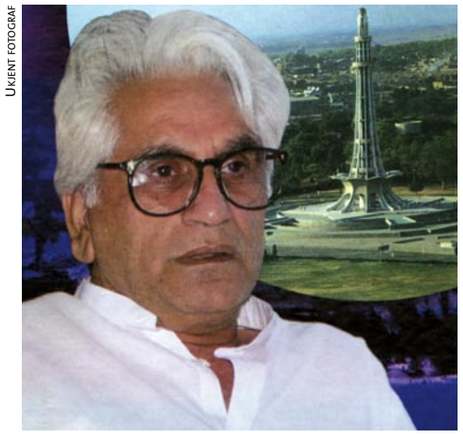

Ukjent fotograf

Muhammad Anwar Soofi, bokhandler og aktivt organisasjonsmenneske.

Muhammad Anwar Soofi kom til Norge på begynnelsen av 1970-tallet. Med en master i økonomi fra Universitet i Punjab, havnet han bak kjøttpakkedisken i et norsk firma. Arbeidet gav ham arbeids- og oppholdstillatelse. Det er viktig å huske at de første pakistanske arbeiderne i Norge først og fremst kom for å jobbe og takket ja til det meste, uavhengig av om det var samsvar mellom deres kompetanse og jobben de fikk. Dette var også tilfelle for Soofi. Han meldte seg tidlig inn i organisasjonen Pakistan Norwegian Welfare Organisation, og på grunn av sine ferdigheter i både engelsk og urdu fikk han tildelt oppgaven som generalsekretær. Noen få år senere ble han valgt som styreleder for Pakistan Workers Welfare Union.

Som de fleste fremmedarbeidere hadde han også opprinnelig et ønske om å returnere til hjemlandet, men innså nok snart at det kanskje ikke var mulig. Fra organisasjonene arrangeres det feiringer av Pakistans nasjonal-dag, grunnlovsdag og religiøse sammenkomster. Målet er å nå den oppvoksende generasjon av pakistanere i Norge. Foreldregenerasjonen har brent sine skip og bosatt seg her. Barna deres skal *integrere* seg i samfunnet på beste vis, men ikke *assimileres*. De skal beholde sin pakistanske identitet på alle måter. Feiringen av nasjonaldagen er en slik markering av identiteten deres.

Morsmål – en kunnskapskilde

Dokumentene fra foreningsarbeidet forteller om engasjement og visjoner: Det var ikke nok å møtes bare en gang iblant for å feire nasjonaldagen. Det som gjør nasjonaldagen ekstraordinær er idéen eller historien som ligger bak. Soofi så utfordringen i spørsmålet: Hvordan skal barn, født og oppvokst i Norge, lære bakgrunnen for dannelsen av Pakistan og feiring av grunnlovsdagen 23. mars? På skolen lærer barna om Henrik Wergeland og historien om 1814 og 1905, Men hva med grunnleggeren av Pakistan, Jinnah – og Iqbal, den store filosofiske poeten med idéen om Pakistan som et eget land for indiske muslimer? Hvorfor i det hele tatt måtte indiske muslimer kreve eget land og hvilke lidelser måtte de gjennom for å få til dette? Hva sier historien om den blodige delingen mellom

Pakistan Norwegian Welfare Organisation Norway. Oslo byarkiv

٧٨٦

مقابلۂ مضمون نویسی

پاکستان نارویجین ویلفیئر آرگنائزیشن نارویے کی بزم علم و ادب

یوم ولادت اقبالؒ

کے سلسلے میں ایک خصوصی علمی و ادبی نشست کا اہتمام بروز
اتوار مورخہ ۱۳ نومبر ۱۹۸۸ء کو بوقت ۴ بجے شام بمقام جناح ہال
واقع Keysers gate 1-Oslo-1 میں کرے گی اس موقعہ پر
مقابلۂ مضمون نویسی کرانے کا فیصلہ بھی کیا گیا ہے چنانچہ نارویے
بھر میں سکول جانے والے پاکستانی طالب علموں کو دعوت
دی جاتی ہے کہ وہ اپنی استعداد کے مطابق علامہ اقبال کی شاعری
اور ان کے پیغام کے بارہ میں مضامین لکھ کر ۱۰ اکتوبر ۱۹۸۸ء تک مندرجہ
ذیل پتہ پر ارسال کریں

Pakistan Norwegian Welfare Organisation
Norway. Osterhaus gate 9 B.
0183 OSLO -1

مضمون کیساتھ اپنا نام پتہ اور عمر کے ساتھ جماعت اور سکول
کا نام بھی ارسال کریں۔ تمام مضمون علمی و ادبی نشست میں
پڑھے جائیں گے اور اول۔ دوم۔ اور سوم آنے والوں کو بالترتیب
100/- ، 50/- اور 25/- کرونز کی کتابیں بطور انعام دی
جائینگی۔

انتظامیہ .....

Invitasjon til en essaykonkurranse om den nasjonale poeten Iqbal. Arrangert av Pakistan Norwegian Welfare Organisation Norway, 1988.

India og Pakistan? Det var ingen selvfølge at pakistanske barn i Norge lærte det. Dette måtte bevisst læres. Og den beste måten en kan gjøre det på er gjennom morsmålsopplæring, mente Soofi. Med opplæring i sitt eget morsmål ville også pakistanske barn bli kjent med viktige kulturelle ankerpunkt for sin identitet.

Gjennom arkivmaterialet får vi kunnskap om et stykke pionérarbeid: Problemet var bare at skolene manglet både lærere og materiale for morsmålsopplæring. Samtidig som skolene begynte å utlyse og ansette folk som kunne undervise pakistanske barn i urdu og fungere som støttelærere i klassene, så Soofi behovet for bøker til undervisning og litteratur på urdu. I 1981 tok han kontakt med diverse bokhandlere i Pakistan for å importere bøker til Norge. Ikke så mye senere fanget han også opp interessen for tidsskrifter og blader i den pakistanske gruppen i Norge.

Essay for skoleelever om den nasjonale poeten Iqbal i 1988, skrevet på urdu. Sensoren bodde i Danmark. Bidraget fra Ayesha Iqbal Khan.

En bokhandel blir til...

Etter hvert lyktes det ham å etablere et nettverk slik at han kunne importere bøker og tidsskrifter fra Pakistan. I brevs form tok han kontakt med skoler, både i Oslo og utenfor, og presenterte dem for sin importvirksomhet, bokhandelen. Korrespondansen viser at til å begynne med var det lite respons fra folk. Det var først og fremst skoler som svarte positivt: De fikk hjelp til skaffe bøker til undervisning og bibliotek. I denne sammenhengen er det viktig å huske på at dette var før internett og e-post gjorde seg gjeldende blant allmennheten. All korrespondanse foregikk pr. brev. Det tok et brev 5–6 dager å komme frem til Pakistan. En bestilling kunne ta flere uker og dokumentene tyder på en intens satsning fra Soofi. Postsystemet fra Pakistan til Norge var nok ikke til å skryte av. En enkel bestilling kunne kreve 4–5 brev fra Soofi før det ble satt i gang. Veldig ofte forsvant bokpakkene underveis, og for ikke å snakke om det

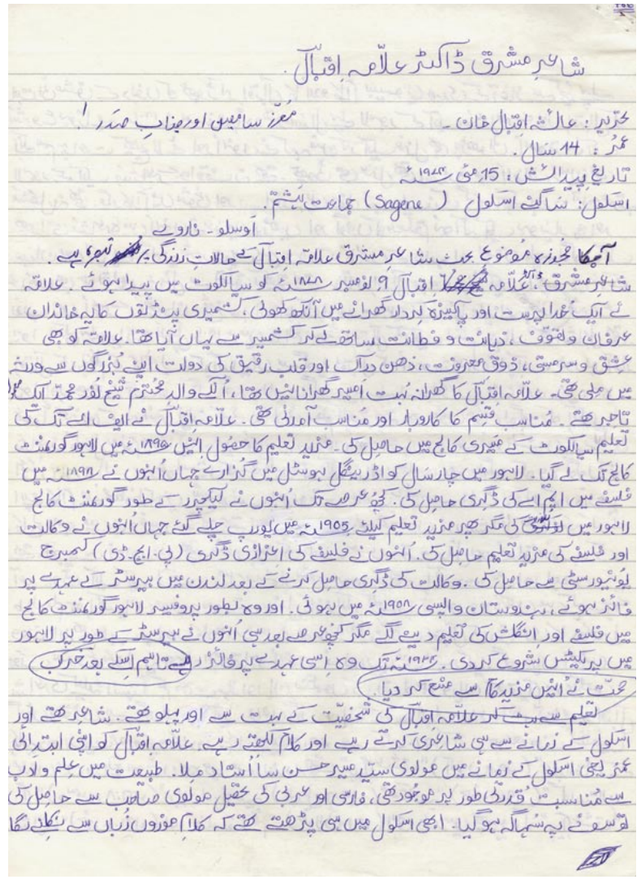

شاعر مشرق ڈاکٹر علامہ اقبال

محترم سامعین اور جناب صدر!

مضمون نویس: عائشہ اقبال خان۔
عمر: 14 سال۔
تاریخ پیدائش: 15 مئی ۱۹۷۴ء
اسکول: سناگٹ اسکول (Sagene) جماعت نہم
اوسلو - ناروے

آپکا محترمہ موضوع ہے شاعر مشرق علامہ اقبال کے حالات زندگی پر تبصرہ ہے۔

شاعر مشرق، علامہ اقبال 9 نومبر ۱۸۷۷ء کو سیالکوٹ میں پیدا ہوئے۔ علامہ نے ایک خوبصورت اور پاکیزہ کردار گھرانے میں آنکھ کھولی۔ کشمیری پنڈتوں کا یہ خاندان عرفان و تصوف، ذہانت و فطانت ساتھ لے کر کشمیر سے یہاں آیا تھا۔ علامہ کو بھی عشق و سرمستی، ذوق معرفت، ذہن رسا اور قلب رقیق کی دولت اپنے بزرگوں سے ورثہ میں ملی تھی۔ علامہ اقبال کا گھرانہ بہت امیر گھرانا نہیں تھا۔ انکے والد محترم شیخ نور محمد ایک تاجر تھے۔ مناسب قسم کا کاروبار اور مناسب آمدنی تھی۔ علامہ اقبال نے ایف اے تک کی تعلیم سیالکوٹ کے میری کالج میں حاصل کی۔ مزید تعلیم کا حصول انہوں نے ۱۸۹۵ء میں لاہور گورنمنٹ کالج تک لے گیا۔ لاہور میں چار سال کو اڈر ہوسٹل میں گزارے جہاں انہوں نے ۱۸۹۸ء میں فلسفے میں ایم اے کی ڈگری حاصل کی۔ کچھ عرصے تک انہوں نے لیکچرر کے طور گورنمنٹ کالج لاہور میں پڑھایا۔ مزید تعلیم کیلئے ۱۹۰۵ء میں یورپ چلے گئے جہاں انہوں نے وکالت اور فلسفے کی مزید تعلیم حاصل کی۔ انہوں نے فلسفے کی اعزازی ڈگری (پی۔ ایچ۔ ڈی) کیمبرج یونیورسٹی سے حاصل کی۔ وکالت کی ڈگری حاصل کرنے کے بعد لندن میں بیرسٹر کے عہدے پر فائز ہوئے۔ ہندوستان واپسی ۱۹۰۸ء میں ہوئی۔ اور وہ بطور پروفیسر لاہور گورنمنٹ کالج میں فلسفے اور انگلش کی تعلیم دینے لگے مگر کچھ عرصے بعد ہی انہوں نے بیرسٹر کے طور پر لاہور میں پریکٹس شروع کر دی۔ ۱۹۲۷ء تک وہ اسی عہدے پر فائز رہے تاہم اسکے بعد صحت نے انہیں مزید کام سے منع کر دیا۔

تعلیم سے ہٹ کر علامہ اقبال کی شخصیت کے بہت سے اور پہلو تھے۔ شاعر تھے اور اسکول کے زمانے سے ہی شاعری کرتے رہے اور کلام لکھتے رہے۔ علامہ اقبال کو اپنی ابتدائی عمر یعنی اسکول کے زمانے میں مولوی سید میر حسن سا استاد ملا۔ طبیعت میں علم و ادب سے مناسبت قدرتی طور پر موجود تھی۔ فارسی اور عربی کی تحصیل مولوی صاحب سے حاصل کی۔ تو سونے پہ سہاگہ ہو گیا۔ ابھی اسکول میں ہی پڑھتے تھے کہ کلام موزوں زباں سے نکلنے لگا

Pakistan Norwegian Welfare Organisation Norway. Oslo byarkiv

stadig manglende innhold i pakkene. Ventetiden for en forhåndsbetalt bestilling var normalt opptil 10–12 uker, og den kunne alltid bli forsinket av uforutsette ting!

Dokumentene tyder på en strevsom affære med å etablere bokhandelen og å få den til stå på egne ben. Avisene kunne bli flere dager forsinket, selv med flypost, og var ikke de ferskeste da de kom frem. For å holde på kundene, og etter hvert faste abonnenter, måtte Soofi hele tiden holde god kontakt med bokhandlerne, avisene og trykkeriene hjemme i Pakistan. Gjennom ordrelister, brev og fakskorrespondanse får vi innblikk i hverdagen hans. Bokhandelen var hjertebarnet hans, drømmen var å bli en stor distributør av bøker. Men for å få til en bærekraftig næring, som kunne kompensere for et fulltidsarbeid, måtte han også drive dagligvarebutikk på Kampen. Innimellom jobbet han som postfunksjonær, til tider som sporveisansatt og ikke minst – som morsmålslærer. Bokhandelen forble mer som en hobby å regne.

Foto: Otto A. Meuer, Oslo byarkiv

Ayesha Iqbal Khan, engasjert prosjektmedarbeider, setter et av de ferdig ordnede pakistanske arkivene på plass i Byarkivets magasin.

«Et dukkehjem» på urdu

Det er mye spennende som befinner seg i papirene vi har fått avlevert av Soofi. Her kan vi lese hvem som bruker Soofis tjenester – og til hva. Til skolene distribuerer han bøker på urdu, de mest populære er etterspurte og blir ofte gjenbestilt. Slik kan vi kartlegge virksomheten om hvilke skoler som hadde tilbud om morsmål for pakistanske barn, og hvilke år. Vi får også vite hvilke skoler i andre byer eller tettsteder som bestilte bøker, og på den måten kan vi få vite om steder hvor det bodde pakistanere. Ved hjelp av ordrelister på bøker kan vi også finne ut hvilke bøker som var mest populære. De mest etterspurte bøkene kan si oss hva de som leste dem var opptatt av. På en enkel måte er det mulig å finne mye morsomt og spennende. Med andre ord; det er gøy! Og det trenges heller ikke all verdens kunnskap, bare litt nysgjerrighet er nok. For eksempel fant vi en ordreliste fra Haugerud skole datert 14. november 1988 hvor de bestiller urduoversettelsen av Henrik Ibsens «Et dukkehjem»!

For oss som ikke visste at det fantes en urduoversettelse av «Et dukkehjem», var det da et spennende funn. Det er ikke mulig å oversette ordrett fra et språk til et annet. Fører det til noen endringer i oppfatningen av boken? Og sist, men ikke minst, så interessant det må ha vært for elever å kunne lese samme bok på to forskjellige språk, med ord som kanskje ikke betyr akkurat det samme, men uten at budskapet blir forandret!

Konkurranse på markedet

Bokhandelen utvidet seg etter hvert til å importere bøker også fra India og Sri Lanka, og vi vet av å se på ordrelistene at det må ha vært behov for det. Dette er også en indikasjon på at bokhandelen i alle fall hadde fått et seriøst omdømme

Bazm-e-Ahbabe Pakistan Norway. Oslo byarkiv

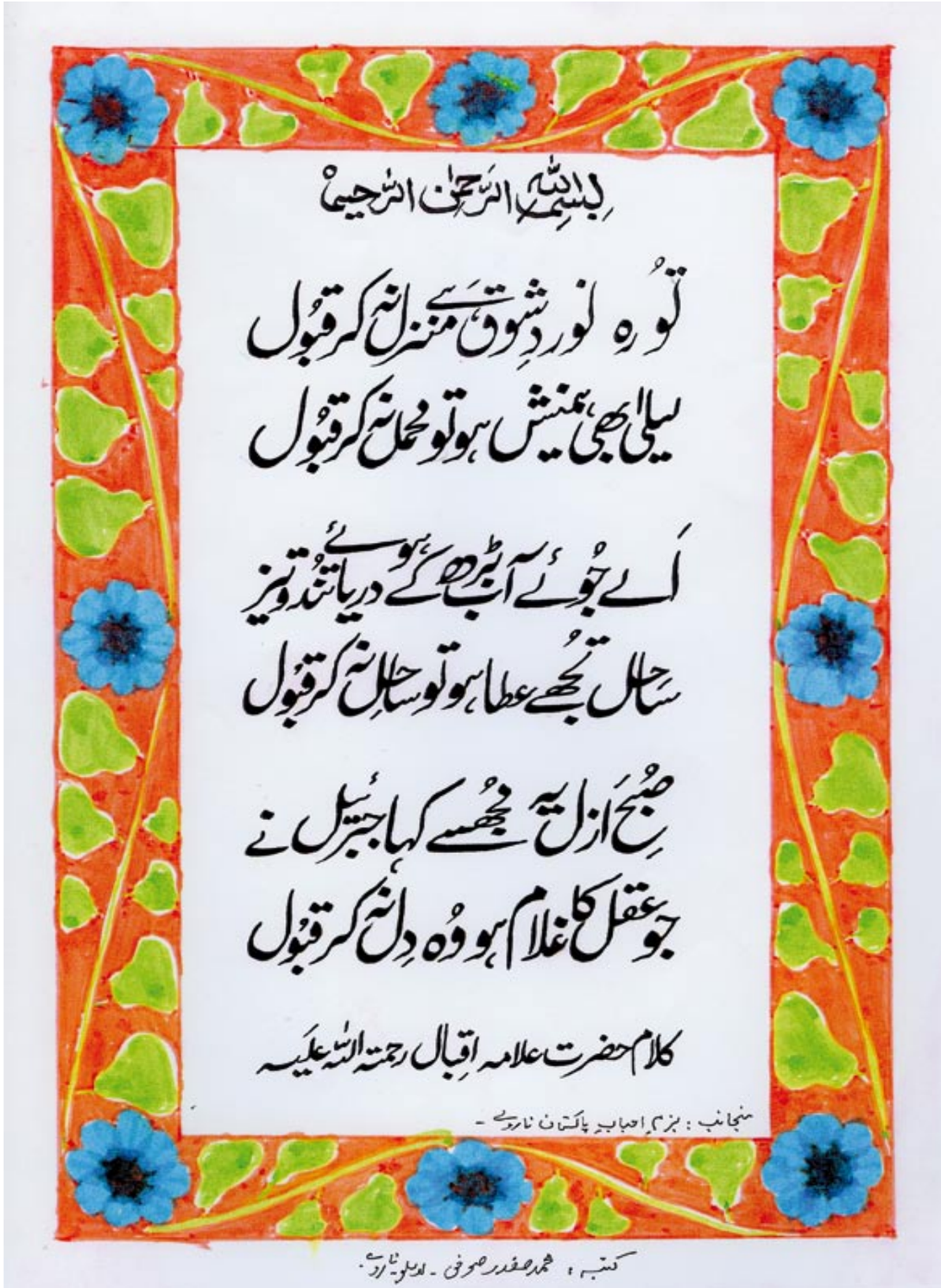

Dikt av Allama Iqbal, muslimsk poet og filosof fra Asia. Skjønnskrift M. A. Soofi.
Diktet er fra tiden før Pakistans opprettelse og kan leses som en oppfordring til indiske muslimer om å ikke gi opp kampen for et selvstendig og fritt land.

Foto: Muhammad Anwar Soofi.

Den pakistanske dikteren Bakhsh Layalpuri og to andre besøker Soofis bokhandel. Ukjent år.

og at andre grupper nå henvendte seg til ham. Men indiske blader, for eksempel filmblader om Bollywood var også spennende lesestoff for andre enn bare indere. Veldig mange ordbøker ble også bestilt i denne perioden. Kanskje den voksne generasjonen trengte litt kunnskap utover sitt eget språk. Eller var det barn i lesekyndig alder som ville bruke ordbøkene til å oversette mellom språkene? Etterspørselen etter månedlige urdublader ble etter hvert større enn bare daglige urduaviser. Samtidig går det frem av hans mange brev til sine distributører i utlandet at han har fått konkurrenter. Disse konkurrentene senker prisene på bøker og blader ytterligere for å etablere seg og det skaper problemer for ham. Spesielt ille, ifølge ham, var det med tidsskrifter og blader som var til salgs på markedet før hans pakker kom. Og igjen er det mye korrespondanse til hans distributører om å skjerpe effektiviteten. Folk vil ikke vente på hans pakker når de kan få kjøpt de samme bladene hos andre. Kanskje det var en av grunnene til at han etablerte et nettverk av abonnenter som inngikk en skriftlig avtale med ham som gjorde at de da fikk blader rimeligere enn på butikker. Dette var en effektiv måte å beholde kundene sine på, men bare så lenge han klarte å levere dem deres lesemateriale kontinuerlig, innen rimelig tid og helst før bladene kom ut på markedet gjennom andre distributører.

I arkivmaterialet til Soofi kan vi lese om konkurranse i bransjen, om å miste kunder og om å tenke nytt for å overleve! Vi kan lese om bokkaféen – en urealisert drøm, og vi blir kjent med prosjektsøknader og brev som gir nok en indikasjon på Soofis store interesse for litteratur og kunst og ønsket om å formidle kunnskap om pakistansk kultur. Vi kan lese taler hvor han slår fast betydningen av morsmål for identitetskonstruksjon, et element som også er veldig viktig for integrering, i følge ham. Barn som vokser opp med et klart bilde av seg selv og sin to-kulturelle identitet står bedre stilt enn de som tviler på hvem de er og hvor de hører hjemme. For Soofi har det vært et engasjement fra hele hans hjerte, og like lenge som han har vært i Norge. Bokhandelen i Urtegata 36 er fortsatt åpen.

Ayesha Iqbal Khan

The Gambian Association

The Gambian Association i Oslo ble formelt etablert i 1972 av en gruppe gambiske sjømenn bosatt i Oslo. Foreningen hadde da allerede eksistert i ca. 6 år i mindre formaliserte former. Medlemstallet har økt jevnt, og i 2004 hadde foreningen ca. 800 medlemmer og ca. 300 støttemedlemmer. Foreningen har også avdelinger i Bergen, Stavanger og Tromsø.

Fotograf: ukjent. The Gambian Association. Oslo byarkiv.

Kvinner på gambisk kulturuke på Rockefeller 1995.

Foreningen driver mange forskjellige aktiviteter. Formålet er å samle gambiere, fremme landets kultur og bistå gambiere på forskjellige måter med å finne seg til rette i Norge. Foreningen har også arrangert seminar om narkotika, drevet sosialt arbeid i norske fengsler og rehabiliteringsarbeid overfor gambiske fanger. Videre legges det vekt på å fremme Gambia som turistmål. Hver sommer organiseres en gambisk kulturuke. Aktivitetene under uken inkluderer tradisjonell gambisk tromming og dans, seminarer, kulturkvelder og idrettsaktiviteter. Gambiske musikere som Jaliba Kuyateh, Alhagi Nying og Fatah Tatach, Kunta Kinte Band, Roots, Sofanyama Band, Akabo og Pa Tourey har alle vært i Norge for å opptre under kulturuken. I tillegg har blant annet representanter fra den gambiske regjeringen, forfatteren Ebou Dibba, skuespilleren Louis Mahoney og

The Gambian Association i Oslo. Fra venstre: Eboy Khan, sekretær, Ba-Musa Ceesay, leder og Abbou Lie Colley, styremedlem under den gambiske kulturuka 1995.

The Gambian Association. Oslo byarkiv.

Sulayman Nyang fra Howard University vært gjesteforelesere under seminarene. Den første kulturuken ble arrangert i 1986.

Foreningen har regelmessig samarbeid og utveksling med gambiske foreninger i Sverige, Danmark, England og Tyskland. Foreningen har også deltatt aktivt i utdannelsessektoren i Gambia og sponset byggingen av flere klasserom i Albreda i Niumi-distriktet. I tillegg har foreningen gitt bøker og annet materiale til Gambias Nasjonalbibliotek og andre institusjoner. Det planlegges også å opprette et stipendfond for å bistå med finansiering av utdannelse for studenter.

Formannen, Ba-Musa Ceesay, har i mange år vært sentral i foreningen. Det var han som 18.06.04 avleverte arkivet og fotografier til Oslo byarkiv sammen med sekretær Omar Drammeh og kasserer Pa Samuel Harding.

Arkivet stammer fra perioden 1986 til 2002 og består av korrespondanse, avisutklipp, fotografier, trykksaker og regnskapsmateriale.

Otto Akos Meijer

8. Torsdag 23 Juni 1988 RAUMNES

På Hvam stadion:

Nes-Gambia gjør opp for fjerde gang —

Nes-laget

Dette er Nes' lag i kampen mot Gambia: Jostein Sørli, R&Å, Johs. Skeie, Fu/Vo, Jørn Rognstad, FFK, Hans Fredrik Holth, R&Å, Dag Drognes, R&Å, Peder Ole Bruhak, R&Å, Kjell Reed, Haga, Trond Thorsen, Nesbuene, Tom Myrbråten, Fu/Vo, Kjell Engeflaen, Fu/Vo, Rolf Nordberg, R&Å.

Robert Tranum, FFK, Einar Jura, Haga, Martin Finstad, FSK, Hans Otto Ihlang, Skogbygda, Ola Årnes, Hvam, Svein Hertzenberg, Hvam.

Lagleder: Bernt Nilsen

Gambias lag

«I Fang Bondi» er navnet på Gambias lag i oppgjøret mot Nes. Følgende stiller i kampen: Ehrima Manneh, Lie Colley, Chuku King, Ebrina Kah, Joe Gay, Pa Saidou Colley, Shekh Gaye, Olu Whyte, Toots Sey, Boy Boctov Nyang, Sheriff Jobe, Ebou Duboys, Richard Njie, Alagie Touray, Dodou Sey, Kebba Njie, Gibou Nyang.

Lagleder: Noble Robbok

Nes og Gambia møtes nok en gang til vennskapelig og uhøytidelig oppgjør på Hvam stadion. Dette bildet er hentet fra endt oppgjør i 1986. Bak fra v. Jørn Rognstad, FFK, Stein Heiland, R&Å og Lars Aull,Haga. Foran fra v. Ebou Dibua, Sulayman Sowe og Pa Coker.

Søndag 3. juli skjer det på Hvam! For fjerde gang siden 1980 skal Nes møte Gambia til uhøytidelig «landskamp» på grasmatta til Hvam Idrettslag. Partene har lagene klare. Skal det bli Gambias tur til å slå Nes denne gangen? Statistikken etter de tre foregående oppgjørene viser to seire til Nes og en til gjestene.

Kontakten med de gambiske fotballspillerne ble etablert forut for den første fotballkampen i 1980. Oddvar Engebretsen kan trygt kalles initiativtakeren til møtet, etter å ha blitt kjent med en gambeser som arbeidet på en gard i Vestre Udnes.

Snart kom det fram at gambiske fotballspillere, bosatt spredt i landet, møtes til treff i Oslo sommerstid. Dermed var i grunnen det meste gjort. Gambeserne sa ja til å møte Nes på Hvam. Johan Bjerndal fra Haga tok ut Nes-laget. I år er Bernt Nilsen lagleder for nesbuene.

Siden Nes vant det første oppgjøret i 1980 med 7-1, har lagene målt krefter i 1982 og i 1986. I -82 var det Gambia som gikk seirende 3-0 ut av kampen.

For to år siden var det igjen Nes-lagets tur og seieren ble 4-2.

Det gambiske laget blir hentet og kjørt til Nes med buss. Gjestene har vist å ikke skikkelig stemningsvendi banen under tidligere oppgjør - og arrangøren Hvam Idrettslag håper at de også i år stiller med stor helagjeng.

Grete

The Gambian Association. Oslo byarkiv.

«Landskamp» Gambia – Nes.

The Gambian Association. Oslo byarkiv.

Element fra plakat for kunstutstilling og kulturuke 1987.

Teater med historisk framtid

Da Nordic Black Theatre ble oppretta i 1992 var dette det første kosmopolitiske teater i Norden. Det produserer egne forestillinger, organiserer gjestespill, har barneteater og driver teaterskole for ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn. Teatret har et flerkulturelt ungt publikum og er en viktig bidragsyter i arbeidet med å gi barn og unge med ståsted i flere kulturer tro på at de er positive ressurser i det «nye» norske samfunnet.

Initiativtakere til stiftelsen Nordic Black Theatre var Cliff Moustache og Jarl Solberg, som ble henholdsvis kunstnerisk leder og daglig leder. Teatret holdt til i Parkteatret gamle kino på Grünerløkka fram til mars 2002. Nå holder det til på kulturbåten Innvik som ligger ved Langkaia i Bjørvika. Båten ble kjøpt i mai 2001. Her er teatersal for 150 mennesker, kafé og gjestelugarer (bed&breakfast).

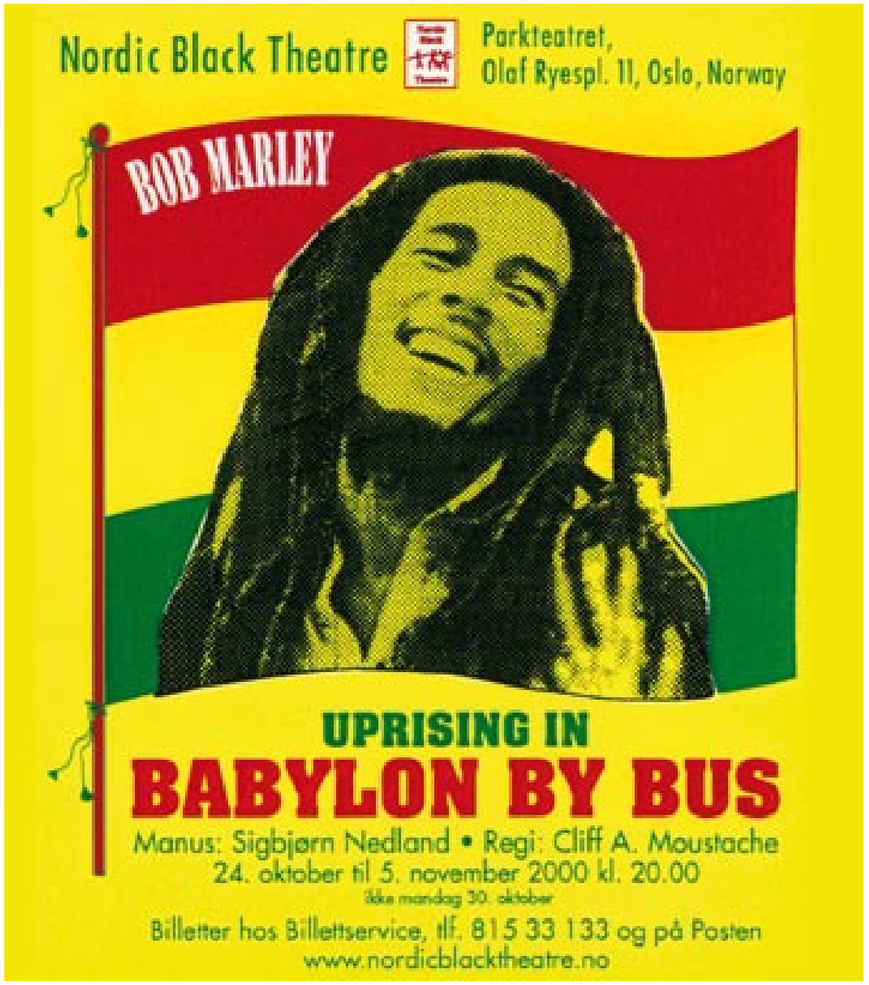

Nordic Black Theatre. Oslo byarkiv.

Plakat fra dokumentarforestillingen om Bob Marley – «Uprising in Babylon by Bus» skrevet av Sigbjørn Nedland og regi ved Cliff Moustache. På scenen sto et 15 personers reggae-band med dansere og skuepillere. Forestillingen ble spilt i Oslo, Tromsø og Stamsund og på Zanzibar og Seychellene i det indiske hav – hvor Cliff kommer fra.

Flerkulturelt, transkulturelt og globalt

Stiftelsen Nordic Black Theatre skal gjennom profesjonell teatervirksomhet styrke det kulturelle samarbeidet mellom kunstnere på tvers av landegrenser og være et forum for alternativt drama, danseteater og dramametodologi med særlig vekt på nord/sør. Virksomheten skal særlig være rettet mot tredje verden- og innvandrerkunstnere i Norden for å stimulere, ivareta og utvikle deres kunstneriske arbeid. Teatret skal bidra til å styrke kvinners kunstneriske virksomhet, og med et fast internasjonalt ensemble skal det arbeide for å gi et positivt sjølbilde til barn og unge med flerkulturell bakgrunn. Det skal være en kunnskapsbase for å berike drama-, dans- og teaterarbeid i Norden.

Nordic Black Theatre har drevet sitt arbeid med transkulturelt og globalt perspektiv i 15 år. I politiske festtaler er de stadig blitt trukket fram som et eksempel på viktigheten av kulturelt mangfold. Allikevel har økonomien vært skral. Stiftelsen har måttet kjempe hardt for å overleve økonomisk og har flere ganger vært truet av nedlegging. Nå får de støtte av Norsk kulturfond, Oslo kommune, Norsk musikkråd og Handlingsprogrammet Oslo indre øst.

Få skuespillere med flerkulturell bakgrunn er synlige på vanlige scener og i media. Det ble derfor opprettet en teaterskole som ga et tilbud til ungdom med minoritetsbakgrunn.

Mangfoldig produksjon

Nordic Black Theatre har en stab på ca. tolv ansatte, flere i ulike engasjementer og et ensemble som består av et nettverk med seksti til åtti kunstnere som arbeider med Nordic Black Theatre på prosjektbasis. Om lag halve ensemblet har arbeidet i flere prosjekter og følger regelmessig workshops og andre tilbud. Teatret har presentert mange egenproduksjoner, skoleproduksjoner, gjestespill fra de fleste kontinenter, reist på turneer til blant annet Russland, Sør-Afrika, Zanzibar, Seychellene, India og rundt i hele Norge. I tillegg kommer konserter, filmvisninger og seminarer. I 2002 hadde Nordic Black Theatre et publikum på ca. 10 000 fordelt på 136 forestillinger, konserter og kulturarrangementer på Parkteatret, MS Innvik og på turné. Dette året hadde teatret to egne produksjoner og gjestespill og ulike former for samarbeidsprosjekter med andre grupper.

Nordic Black Theatre. Oslo byarkiv.

Transkulturell teaterskole

Nordic Black Theatre ville fra starten gjøre noe med det faktum at den tradisjonelle kunstutdannelsen ikke gjenspeiler det kulturelle mangfoldet blant unge i Norge i dag. Få skuespillere med flerkulturell bakgrunn er synlige på vanlige scener og i media. De opprettet derfor en teaterskole som ga et tilbud til arbeidsløs ungdom med minoritetsbakgrunn. Rocco Petruzzi var ansvarlig for dette fra starten til han ble pensjonist.

Nordic Black Express, som er en videreutvikling av Nordic Black Theatres teaterskole, ble etablert i 2002 og sikres drift av Norsk kulturråd. Teaterskolen er et utviklingsprosjekt i scenekunst for teaterinteresserte med beina i flere kulturer i alderen 18–25 år. De prioriterer å arbeide med ikke-vestlig dramatikk og vil forske på om det går an å utvikle et transkulturelt scenespråk. Et kull på åtte unge framtidige transkulturelle scenekunstnere deltok i et toårig program med stipend i 2004, og et nytt kull startet høsten 2005.

Arkivet til Nordic Black Theatre stammer fra perioden 1991 til 2000 og består av korrespondanse, foto, teaterprogrammer, plakater og manus og klippalbum (også med omtale av Artists for Liberation).

Ellen Røsjø

I samling fra Andersson, Tove. Oslo byarkiv.

«17. mai for alle» – demonstrasjon mot rasisme på 17. mai 1984. Cliff Moustache med ropert og Fakhra Salimi til høyre.

Cliff Moustache

Cliff A. Moustache, teatrets kunstneriske leder, tok sin scenekunst- og kunstutdannelse i England. Da han var ferdig i 1978, dro han for å besøke en venn som bodde i Balestrand. Han fant ikke veien med en gang og var innom Voss noen dager. Framme i Balestrand noen dager for seint, var vennen mønstra på en norsk båt. Cliff tok seg et par måneders sommerjobb på Kviknes hotell. Han reiste så til Bergen og starta et gateteaterkompani som var det første under festspillene. Han drev med det i tre år og kom til Oslo i 1981. Her var han med å starte Immigrantradioen. Etter bombetruslene mot elever i 17. mai-toget på Sagene skole i 1983, som han lagde radioprogram om, kom han i kontakt med ungdom med innvandrerbakgrunn som han trakk med i antirasistisk arbeid og teatervirksomhet. Den første antirasistiske 17. mai-komiteen i Oslo ble starta, likeså arrangementet «17. mai for alle».

Cliff var aktiv med ei voksen kunstnergruppe som kalte seg Artists for Liberation, blant annet sammen med sangeren Ruth Reese. De hadde flere teateroppsettinger. Sammen med Jarl Solberg søkte han om midler til å starte et teaterprosjekt for ungdom. Cliff fikk så et tilbud om å undervise på teaterakademiet i Praha og dro dit i et halvt år. Men han kom tilbake da de fikk tilskudd til et prøveprosjekt over fem år fra Kulturrådet. Han skrev stykket «The Past, the Present and the Future» om konflikten mellom den første innvandrergenerasjonen og ungdommen som gjør opprør mot foreldrene sine og samfunnet. I 1992 oppretta de så Nordic Black Theatre. Cliff Moustache har også hatt deltidsjobb som ungdomsarbeider blant innvandrerungdom i bydel Grünerløkka-Sofienberg. Fra 1994 hadde han kulturkonsulentjobb med X-ray ungdomskulturhus, et hus som styres av ungdommen sjøl.

MiRA-Senteret – kvinner som vil bli sett

MiRA Ressurssenter for innvandrer- og flyktningkvinner er en interesseorganisasjon for kvinner med bakgrunn eller tilknytning til andre land enn Norge, spesielt fra Asia, Afrika, Latin-Amerika og Øst-Europa. Det ble opprettet i 1989 med Fakhra Salimi som daglig leder. Forløperen til senteret var Foreign Women's Group (FWG). Salimi var med å danne FWG i 1979 etter at hun kom som student fra Pakistan til Norge.

MiRA Ressurssenter for innvandrer- og flyktningkvinner er en interesseorganisasjon for kvinner med bakgrunn eller tilknytning til andre land enn Norge, spesielt fra Asia, Afrika, Latin-Amerika og Øst-Europa.

Til høyre: MiRA-Senterets brosjyre om kropp og seksualitet. I arkivet til MiRA-Senteret. Oslo byarkiv.

Foreign Women's Group var først mest en sosial klubb, men kvinner med opprinnelse fra Asia, Afrika og Sør-Amerika følte diskrimineringen i det norske samfunnet på kroppen i form av rasisme og usynliggjøring. Kvinner kunne bli diskriminert på arbeidsplassen på grunn av hudfarge eller bruk av klesdrakter, som hodeplagg. Høyt utdannede kvinner opplevde at de fikk jobbe som vaskekoner og pleieassistenter. Foreign Women's Group jobbet særlig med minoritetskvinners juridiske status og en rekke utvisningssaker de første åra. Kvinner som hadde vært under tre år i Norge, kunne etter utlendingsloven bli utvist fra landet om de ønsket å skille seg. Ekteskapet definerte deres juridiske status. En kvinne med en voldelig mann, torde ikke å gå fra ham før hun hadde vært i Norge i tre år. Ellers risikerte hun å bli utvist fra landet. Kravet om selvstendig juridisk status for minoritetskvinner ble FWGs viktigste krav og kom til å bli en viktig kampsak.

Kommet for å bli

Navnet Foreign Women's Group tok de før de var bevisste på hvem de var, har Salimi forklart, «Foreign» hadde de fra «fremmedarbeider», men de ønsket jo egentlig ikke å være fremmede. De var kommet for å bli. Derfor måtte de forholde seg til dette samfunnet økonomisk, politisk og kulturelt. Et nytt navn kunne derfor bedre gjenspeile hva de sto for. De kalte seg MiRA-Senteret da de åpnet i 1989. MiRA betyr «å se» på spansk. Det handler om synliggjøring – å se og bli sett.

MiRA-Senteret er partipolitisk uavhengig og har ingen tilknytning til noen religiøse grupper. Senteret skal være et kompetanse- og ressurssenter i spørsmål som angår innvandrer- og flyktningkvinner og unge jenter med minoritetsbakgrunn. De arbeider for å styrke rettssikkerhet og selvorganisering blant disse kvinnene, driver krisehjelp og arbeider for reell likestilling og mot rasisme i det norske samfunnet. Gjennom rådgivning, informasjons- og kursvirksomhet skal senteret medvirke til økt kunnskap om og forståelse i det norske samfunn for innvandrerkvinners situasjon og rolle i det nye landet.

Kamp på to fronter

MiRA-Senteret har kontakt med et stort nettverk av personer og organisasjoner fra hele verden som arbeider med innvandrer- og flyktningspørsmål. Senteret er det eneste i sitt slag i Norden og har også produsert filmer til et nordisk prosjekt kalt Odins kvinner som utfordrer stereotype oppfatninger av minoritetskvinner. På nettstedet Kampdager forklarer Salimi:

- Vi har jobbet på flere plan. Mot rasisme og for likestilling. I dag er koblingen mellom antirasisme og feminisme mye brukt, det var ikke tilfelle på 1970- og 1980-tallet. Perspektivet har både gitt oss bredde og fokus. Arbeidet har vært rettet mot det norske samfunn og innvandrermiljøene. Vi har ført en kamp på to fronter: mot mannsdominans i våre egne kulturer og mot det norske samfunnets undertrykkelse. Vi jobber med individuelle saker, men setter dem i et større perspektiv. Og i stedet for den tradisjonelle arbeidsdelingen, der minoriteter forteller historiene og forskere og eksperter fra Vesten fortolker dem, fortolker vi våre egne historier på MiRA-senteret. Vi sitter på en enorm kompetanse.

- Målet vårt har alltid vært likestilling for kvinner. Dette er sjelden blitt snakket fritt om i innvandrermiljøene. Noen mener det er fordi vi har kvinneundertrykkende kulturer og religioner. Men alle religioner har et kvinneundertrykkende aspekt ved seg. Patriarkatet er felles for kristendommen, jødedommen, hinduismen og islam. Det er andre faktorer som spiller inn, for eksempel økonomiske og teknologiske forhold, hvor langt utviklingen har kommet.

MiRA-Senteret. Oslo byarkiv.

MiRA-Senterets skolekampanje-brosjyre.

I samling fra Andersson, Tove. Oslo byarkiv.

Banner fra demonstrasjon for selvstendig status for innvandrerkvinner.

Arkivmaterialet vi har fått avlevert hittil består av egenpubliserte tidsskrifter, temahefter, rapporter og bøker samt videoer og diverse informasjonstrykksaker og plakater for perioden 1993 til 2006. Det består også av en stor samling klipp- og fotoalbum fra perioden 1945–1990 om Ruth Reese (1921–1990). Hun var også med på å danne MiRA-senteret. Mer arkivmateriale, blant annet senterets korrespondanse, forventes avlevert seinere.

Otto Akos Meijer og Ellen Røsjø

Kilder:
MiRA-Senterets arkiv
http://www.kampdager.no/arkiv/minoritetskvinner/intervju_salimi.html

Ruth Reese: Striden følger meg!

«The Black Rose» er i Oslo byarkiv! MiRA-Senterets samling inneholder også materiale om den klassisk utdannede spirituals/gospelsangeren Ruth Reese (1921–1990), – også kalt «The Black Rose». Via 14 foto- og klippalbum, grundig og nydelig arbeid utført av Ruths ektemann, Paul Shetelig, kan man lese ikke bare en svart sangerinnes historie, men også få et interessant møte med et Blenda-hvitt Norge!

MiRA-Senteret. Oslo byarkiv.

Reese kom til Europa med et klassisk konsertrepertoar. Hun fikk en mangeårig konsertkarriere. Kabaretbransjen ga henne navnet «The Black Rose». Her på forsida til Alt for damene nr. 37 i 1958.

Ruth Reese var den første etablerte svarte artisten i Norge. Hun arbeidet utrettelig i alle år for å spre kunnskap om svartes situasjon og kjempe for rettferd og frihet. Reese ble en inspirator for flere av de nye innvandrerne som kom på 1960- og 70-tallet. Hun var med på å starte MiRA-senteret eller forløperen til senteret, Foreign Women's Group i 1979. FWG var først mest en sosial klubb. Ruth Reese uttalte til Samora 3/89: «-Foreign Women's Group er som en utvidelse av min familie, hvor jeg føler jeg er blant søstre. Jeg kan snakke med dem og jeg har en sterk følelse av at de forstår mine problemer. I FWG føler jeg at jeg er en part og ikke skjøvet ut i periferien. I andre organisasjoner hvor jeg har deltatt, har de en spesiell måte å holde meg og andre innvandrere utenfor.» Hun samarbeidet også med blant annet Cliff Moustache i kunstnergruppa Artists for Liberation fra 1985. De ville fremme antirasistisk kunst og kultur og hadde flere teateroppsettinger. Reese døde på scenen på kulturhuset Slurpen, da hun i 1990 mottok første æresmedlemskap i SOS rasisme for sin kamp mot rasisme og apartheid.

Omtalt som «negersangerinne»

Reese kom til Europa med et klassisk konsertrepertoar. Hun fikk en mangeårig konsertkarriere. Kabaretbransjen ga også tilbud og ga henne navnet «The Black Rose». I nesten 10 år sang hun på begge typer scener i mange europeiske land. Reese kom til et Blenda-hvitt Norge i 1956. Vi ser i klippalbumene vi har fått deponert at hun ofte i avisene ble omtalt som «negersangerinne». Hun ble definert ut fra hudfargen sin – her, i London og Paris, som i USA der hun kom fra. Den amerikanske sangerinnen ble avvist da hun søkte hybel i Oslo og vertinnen fikk se at huden hennes var mørk (den gang sto det også «nordlendinger ikke ønsket» i til leie-annonsene i hovedstadsavisene). Det skjedde seks ganger den første sommeren hun skulle bo her, så hun ble boende på hotell. Og hun ble en populær sanger og fikk oppdrag her. Hun fant kjærligheten og giftet seg med Paul Shetelig, så hun valgte å bli i landet hun elsket fra 1959. Det norske samfunnet har aldri vært så enhetlig som på 1950 og -60-tallet. Det var et mer homogent samfunn (urfolk og nasjonale minoriteter var ennå ikke anerkjent) enn det hadde vært før og siden skulle bli. Reese opplevde stor uvitenhet i Europa om sitt eget folks musikk og kultur og trålet biblioteker og samlet stoff imellom konsertene.

Kronikkforfatter og aktivist

«Vår hud er sort» het kronikken Ruth Reese skrev i Dagbladet 24.07.1959. Da hadde hun lest om en hvit mann som ble funnet skyldig i voldtekt av en svart jente i USA, men slapp dødsstraff. Den hvite mannen unngikk den straff som en svart mann hadde måttet lide for samme forbrytelse. Hun sier: «Alle skandinaver synes det er fryktelig med Little Rock. Men vi er glad over Little Rock. Den åpner forhåpentlig opp for liknende hendelser i andre sør-amerikanske byer. Amerika liker ikke å få verdens øyne rettet kritisk mot sine egne indre anliggender.»

Hun synger ut sin fortvilelse og sier svarte føler kollektiv skyld når en «representant» dummer seg ut, hvorfor gjør ikke hvite det? Hun sier den afrikanske revolusjonen kommer. «Den vil bli fryktelig, utslettende, nådeløs men uunngåelig. Blodigere enn noen revolusjon i verdenshistorien. De hvite i Kenya, Sør-Afrika, Kamerun, Tanganyika og Kongo skulle ha lyttet til historiens røst.» Det ble ramaskrik fra mange hold. Hvorfor skulle uskyldige nordmenn pålegges noe ansvar for «the white man's burden» i USA? Hvorfor skulle hennes slaveforfedre ha noe å si for vår forståelse av henne? Debatten som raste i avisene, ser vi av klippalbumene i arkivet, sier mye om denne tidas homogene samfunn og ubevissthet. For eksempel ble Ruth intervjua av en journalist i billedbladet «Nå» som tok med Kapp-appelsiner hjem til henne og krympet seg når han skjønte det. Hun hadde da skrevet i kronikken sin hvor provoserende det var for henne å oppleve at kjøpmannen på hjørnet solgte Kapp-appelsiner og ekspeditøren på Vinmonopolet som anbefalte henne, som var svart som en ovn, en billig og god hetvin fra Sør-Afrika og dermed var med på å opprettholde apartheidregimet.

Hun var sjokkert over uopplystheten og ville informere så en boikott kunne bli effektiv, hun ville fortelle hvordan hun opplevde rasisme på kroppen også her i landet. På grunn av sin hudfarge bærer hun på «four hundred years of resentment (engelsk for nag, harme)» som hun skriver i diktet «To stop a story». Hun frustreres over at publikum her kun oppfatter det melodiøse i hennes spirituals, at de ikke oppfatter teksten og det sterke innholdet!

Folkeopplyseren

Reese tok på seg rollen som folkeopplyser – om svarte amerikaneres musikk, kultur, historie og tradisjon. Første gang var i Universitetets aula med foredraget

Little Rock

Avisene verden over var opptatt av Little Rock i Arkansas i 1957. Ni svarte elever fikk komme inn på den helhvite Central High School. I slutten av september fikk de ni adgang til Little Rock Central High under beskyttelse av den amerikanske hæren. Men mobben ventet på dem utenfor skolen hver morgen og ettermiddag hele året. Inne på skolen fikk de like grusom behandling.

MiRA-Senteret. Oslo byarkiv.

Et stort publikum lytter til Ruth Reese på en parkkveld i Oslo i august 1959. Reese var den første etablerte svarte artisten i Norge og arbeidet for å spre kunnskap om svartes situasjon og kjempe for rettferd og frihet.

MIRA-SENTERET. OSLO BYARKIV.

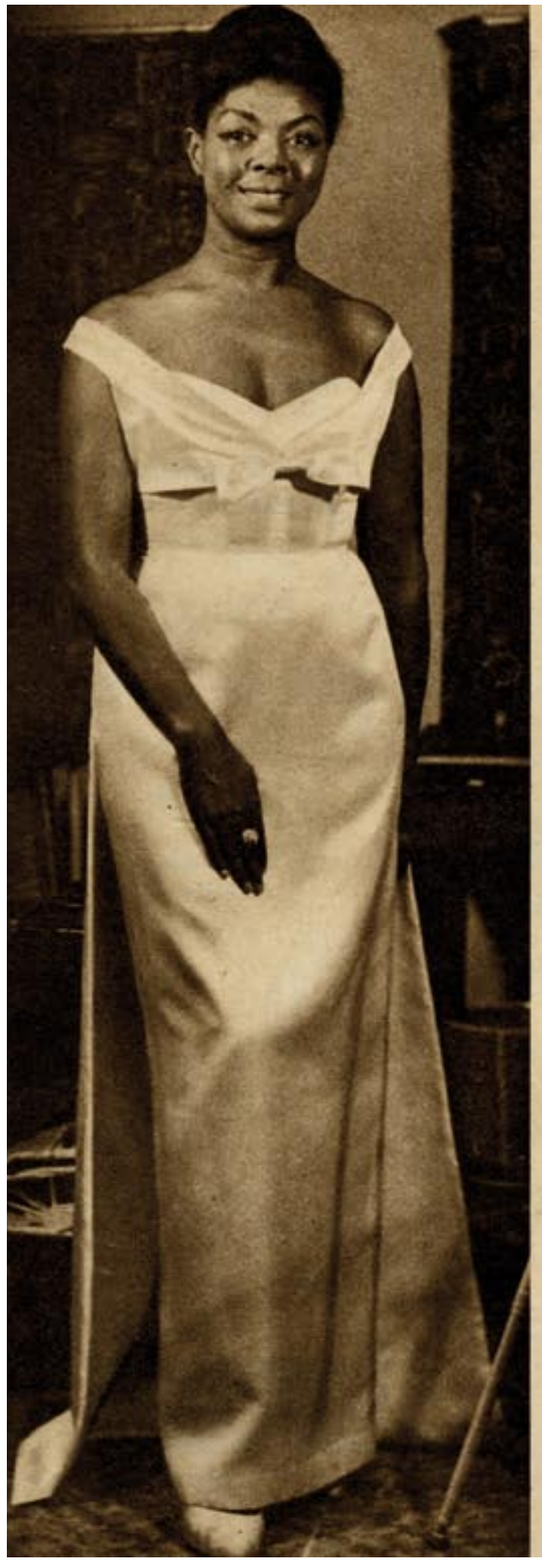

Enkel og naturlig er Ruth Reese.

«Nobody knows the trouble I've seen.»

Vanskelig å være neger – også i Norge

AV PER LEKANG

Søte, charmerende Ruth Reese synger mange steder i Skandinavia - og Europa forøvrig. Men fremfor alt elsker hun Norge - selv om det også her hender at hun føler rasediskrimineringen som noe sårt og truende for seg og sine farvede medmennesker. I høst får vi høre henne i Aulaen

Det blir stille når Ruth Reese synger. Man lytter og fylles av hennes sang. Den har sjel og hjerte, hvert ord får sin betydning. Stille er hennes kunst, behersket, men Brahms og Gerswin — alt synger hun, vibrerende følsom, negro spirituals. Hun kan stå med foldete hender og synge 'Oh my love, my darling', slik at det blir stille i salen. For like etter å åle seg inn i blank silkekjole og være et kjei 'from New Orleans'.

Hun er født i Alabama; hennes foreldre hadde 11 barn. Siden flyttet familien til Chicago. På spørsmål om hvordan det var å vokse opp i gangsternes by, hvor vi har inntrykk av at det skjer mord eller ran i hver gate hele dagen, svarer Ruth Reese at det leste de om i avisene akkurat som oss, men merket aldri noe til det.

Hun begynte tidlig å synge, var med i kirkekoret, som egentlig var delt i 4 avdelinger, og gikk gradene fra barnas til de voksnes kor, som virkelig *var* noe av et kor. De holdt store konserter og kunne for eksempel oppføre ting som Händels 'Messias'. En tid dirigerte hun også barnekoret. Og dette hadde hun kanskje drevet med ennå hvis det ikke hadde skjedd ting. Hvert år holder den kjempestore avisen Chicago Tribune en musikkfestival hvor det tas ut finalister i alle statene i USA. Til slutt møtes alle til en dyst i Chicago. Det plukkes ut en vinner i hver sanggruppe, en baryton, en sopran og så videre. Hvorpå Ruth Reese vant sin klasse. Det ville ikke si kjempestipendium, gratis utdannelse eller verdensberømmelse, men det er allikevel en fantastisk start å få. Impressarioer og agenter strømmet til, og hun holdt sin første offentlige konsert.

Kritikerne var begeistret! Radio- og TV-tilbud kom raskt! Men Ruth ville lære mere, det var det klassiske hun ville gå inn for. Hun dro til New York og arbeidet og slet. En dag fikk hun sin belønning. Hun fikk det kjente Lorenz Brown-Leon Rothier stipendiet, som er ganske enestående. Her kan man velge mellom konsert i Town Hall eller anledning til å studere i Europa; Ruth valgte uten betenkning Europa og lykkelig dro hun til det forjettede land.

Hennes første møte med Europa ble England. Hun hadde ingen kontakter der. Og en ting ble hun veldig skuffet over å oppdage. Nemlig at når en farvet kom for å søke engasjement måtte man ikke komme med klassisk repertoar. Nei jazz, stepping og slike saker! En neger *må*, hvis han vil opptre, være morsom. Ikke noe seriøst takk! Så dro hun til Paris, bare for å oppleve det samme. I Paris holdt hun en klassisk konsert med finfine kritikker; dagen etter kom det mange tilbud — fra restauranter og kabareter — men det var ikke *det* hun ville.

«Hvorfor,» sier Ruth, «må det alltid være slik at en farvet må spille klovn? — Der er det filmen som har ødelagt en masse for negrene.»

Ser man en neger i en film er han enten konduktør, tjener eller han er danser, sanger, kort sagt en slags klovn. Slik blir de oppfattet av mange europeere. Slik vil de ha dem. Men — vi har de store unntagelser. Marian Anderson, Louis Armstrong, Ella Bella Davies, Paul Robeson og flere negre for hvis store kunst verden bøyer seg. Men disse blir betraktet som enestående engangsfenomener. At det blant negrene selvsagt finnes nye talenter, nye store kunstnere, tåles ikke. Nei, det er fint med de foran nevnte — *de* skal få lov, men det må ikke bli for mange av dem!

Ruth Reese blir glad i øynene når hun snakker om Paul Robeson. Han er elsket. Han var en unntagelse, alle måtte bøye seg for ham og hans kunst. Så begynte han å kjempe åpenlyst og offentlig for negrenes sak. Da var det slutt. Han ble nektet å opptre, han ble nektet å reise ut av landet, hans pass ble tatt fra ham og han ble hengt ut som kommunist. Kommunist er jo med tiden blitt et ord som dekker mangt i Amerika. Det Paul Robeson gjorde var å gjøre sitt land og sitt folk oppmerksom på at det skjedde ting i dagens Amerika som en kulturnasjon ikke kunne være bekjent av. Han pekte på tingene, og han ble hørt — for han var stor og han var elsket! Altså var han farlig!

At han hadde rett har tingene bevist. Og med Little Rock-skandalen kom det frem for all verden. Det var *dette* Paul Robeson snakket om, det var *dette* han ville vise verden. Ruth snakker seg varm, det gnistrer i øynene hennes. Når skal menneskene lære at den eneste forskjellen på neger og hvit er den man ser i hudfarven? Det er det hele, og dette skal være grunn til hat og forfølgelser og redsler som er skjedd og som skjer den dag i dag...

«Men Miss Reese, *her* er det vel bare hyggelig å være neger, nordmennene er jo så glade i dere, her er ingen rasediskriminering?»

«Ikke det?» svarer Ruth Reese. Et merkelig, ubestemmelig smil kommer frem i hennes øyne. «Ikke det?»

Og hun forteller at i fjor sommer skulle hun tilbringe sommeren i Oslo. Noen venner sa at hun burde avertere etter en ledig leilighet, leie den i sommertiden og bo der, så hun slapp dette med hotell. Hun satte inn en annonse og fikk mange svar. Hun snakket over telefonen og avtalte å komme og se på leilighetene. Pris, tid og leieforhold var diskutert og det var bare å se leilighetene og velge. Det hele var tilsynelatende greitt. Så sto hun ved døren på det første stedet, og ringte på. Døren gikk opp — og der var damen hun hadde snakket med for 10 minutter siden. Damen ble merkelig i ansiktet da hun fikk se Ruth. Dessverre, det var kommet noe i veien! Mannen hadde leiet den bort uten at hun hadde ant det, fortvilet, men som sagt! Døren igjen!

Slik gikk det på seks forskjellige steder i Oslo.

Hun bodde på hotell den sommeren. På sine reiser, hun reiser jo så å si alltid og opptrer i Sverige og Danmark — og svært mange steder i Norge har hun også vært — kan hun også oppleve ting. Herrer som sender kort opp til henne på podiet og spør om hun vil ha et glass champagne? Men om det ikke kan gjøres på hennes værelse? Det er så fullt i restauranten. Hun kan ha snakket med en herre den ene aften på hotellet, kan møte ham på gaten dagen etter og han haster over gaten uten å se henne. Kvelden før har han vært interessert nok.

Slike nedverdigende ting er Ruth Reese vant til. Hun bare løfter hodet litt høyere og det lille smilet er på plass. Men skuffet er hun. Illusjonene om Europa er røket for lengst. Selvfølgelig er ikke situasjonen som i USA. Men på sin måte er den like sterk. I Amerika finnes det 23 millioner farvede. Det er mange mennesker. Hver eneste en av dem må kjempe og tåle gjennom et helt liv...

Ruth Reese elsker Norge. Nord-Norge er det vakreste hun har sett i hele sitt liv — og hun har vært over hele verden. «Nordmenn skal bare reise ut,» sier hun, «men hvis de ante hvilken skjønnhetsverden som ligger nord i deres eget land, ville de ikke reise andre steder.» Ruth Reese har lyst til å bo i landet vårt, hun har ikke vært så lykkelig noe sted som her. Hun har også møtt kjærligheten her oppe i det kalde nord.

I høst skal hun holde klassisk konsert i Aulaen. Det har hun arbeidet frem mot i hele sommer, en leilighet har hun omsider klart å få leiet. Den fikk hun allikevel gjennom en annonse, men denne gang skrev hun: «RUTH REESE, FARVET AMERIKANERINNE, ønsker leilighet.» Det finnes altså noen...

Så skal vi igjen lytte til hennes vakre stemme, vi skal igjen bli stille og fylt av hva dette mennesket har på hjertet. Og spesielt stille blir vi kanskje når hun synger «Nobody knows the trouble I've seen.»

Per Lekang.

«Når skal menneskene lære at forskjellen på neger og hvit er den man ser i hudfarven?»

«Vanskelig å være neger – også i Norge». Ruth Reese fortalte til *Alt for damene* i 1958 bl.a. om at hun måtte gå til det skritt å skrive «Ruth Reese, farvet amerikanerinne, ønsker leilighet» for å få leie bolig i Oslo.

MiRA-Senteret. Oslo byarkiv.

Ruth Reese fotografert på Hotel Atlantic i går mens hun smaker på en sardin.

Mørkhudet sangerinne griper ordet

Ruth Reese taler om rasehat og demokrati i 27 folkeakademier i Rogaland

Den amerikanske sangerinnen Ruth Reese er kommet til Stavanger, og skal ha sitt standkvarter her et par ukers tid. Hun skal tale i folkeakademiene rundt i hele fylket, om raseovergrepene i USA, et foredrag hun har holdt mange steder i Norge, like opp til Tromsø.

Ruth Reese vet hva hun snakker om. Hun er selv farget, født i Alabama, en av de sørstatene der rasehatet har vist de mest brutale utslag. En onkel av henne ble lynsjet.

Nå er hun som sagt i Stavanger, og vi møter henne på Hotel Atlantic. Et charmerende menneske. Av type er hun meget malerisk, uvanlig mørk i huden, med et blendende smil. Etter to års ophold i Norge — hun bor for tiden i Oslo — er hun i stand til å holde sine foredrag på norsk, og hun har selv oversatt en amerikansk sang «Strange fruit» som hun pleier avslutte med.

Hun er sangerinne, stemmen hennes er mørk som huden, en utpreget alt. Men denne gang er det raseproblemene som ligger henne på hjertet, og i foredragene kommer hun med faktiske opplysninger hentet fra sine egen erfaringer. Hun skal være en ypperlig foredragsholder, noe som alle sikkert vil bli klar over når hun torsdag er i Stavanger Forelesningsforening, og hvor hun ellers kommer på sin ferd. Hun begynte på Sola i går kveld, der hun var første foredragsholder i det nye herredshuset.

Stavanger var den byen hun kjente best i Norge før hun kom til landet, forteller hun, takket være hermetikken. Nå gledet hun seg til å lære byen å kjenne ved selvsyn.

Det er all grunn til å tro det vil bli fulle hus hvor hun enn kommer. «The Black Rose» er hun blitt kalt. Hun er et sjeldent og meget fengslende innslag i folkeakademienes høstprogram

«Rasehat og demokrati» 20. januar 1960. Siden ble det turné i 14 fylker for Folkeakademiet og andre organisasjoner. Avisene skrev om foredraget og debatten gikk. I 1960 satte også fagbevegelsen i verk en boikott av varer fra Sør-Afrika som fikk hennes støtte, hun talte for boikott til støtte for sør-afrikanernes frihetskamp på Youngstorget 1. mai det året. Hun holdt musikkåserier om musikken over hele Skandinavia, første gang i osloskolene i 1960 med «De amerikanske negrenes musikkhistorie gjennom 360 år». Reese framførte konserter over det ganske land og i Norden

«Jeg har forsøkt, og jeg vil fortsette å tale og synge for å bidra til en forandring. Jeg har alltid gjort felles sak med alle undertrykte folk.»

MiRA-Senteret. Oslo byarkiv.

„The Black Rose" til Rogaland:

Taler og synger om rasehat i folkeakademiene

«The Black Rose» — den berømte amerikanske sangerinnen Ruth Reese, kommer til Stavanger i morgen, og i kveld starter hun sin foredragsturne i alle Rogalands folkeakademier på Sola. — Formannen i Rogaland Folkeakademier, Rangvald Matland, sier at Ruth Reese skal besøke hele 30 steder fra Flekkefjord i sør til Haugesund i nord under oppholdet i Rogaland.

«Vår hud er sort»

Tilfellet gjorde at den berømte amerikanske sangerinnen Ruth Reese forsøkte seg som foredragsholder. Under en konsert i Nord-Norge ble hun flere ganger intervjuet i de nordnorske avisene, og hun uttrykte seg meget åpent når det gjaldt raseproblemene i sitt eget hjemland. Da hun kom til Harstad ble hun bedt om å holde et foredrag i Rotary-klubben. — Avisene la ikke skjul på hennes evner til å fengsle et publikum, og Ruth Reese måtte gjenta foredraget for flere av Rotary-klubbene i de store byene nordpå.

Etter noen måneders konsertvirksomhet i Sverige kom Miss Reese tilbake til Norge og fikk leilighet i Oslo. I juli 1959 brøyte Dagbladet hennes mektige artikkel «Vår hud er sort» som vakte voldsom oppsikt og ble gjenstand for polemikk i flere aviser. En kjent journalist i en konkurrerende Oslo-avis betegnet hennes artikkel som «Sommerens overlegent største begivenhet i vår hjemlige avisverden»

Rasehat og demokrati

Artikkelen var grunnen til at hun, noen måneder senere ble bedt om å holde et foredrag i Oslo Folkeakademi. — For første gang talte hun for en fullsatt sal på norsk, og interessen var så stor at hun måtte gjenta foredraget noen uker etter i Universitetets Aula. Foredraget het: «Rasehat og Demokrati», og Oslo-avisenes reaksjon var nesten sensasjonell med store overskrifter på forsidene. Siden har tilbudene om foredrag strømmet inn, men Ruth Reese har to først og fremst sine konsertkontrakter å ta hensyn til. Imidlertid har hun fått tid til å holde foredrag i endel byer på Østlandet, og søkningen har vært stor. Da hun talte for Folkeakademiet i Tønsberg, ble hun plassert i den salen som vanligvis brukes til akademi-foredrag. Tilstrømningen var så stor at arrangørene i all hast måtte flytte foredraget til biblioteket's største sal, og her ble også plassen altfor liten.

Pressens kommentarer, usansett politisk syn har vært fullstendig enige om Ruth Reese's evner som foredragsholder. Et lite sitat: — «Ruth Reese's sterke personlighet, og den inderlighet i opplevelsen som ligger bak de bitre betraktningene i henne foredrag, kan ikke annet enn å mykne det hardeste stenhjerte. Hun fengsler den mest

Den verdensberømte sangerinnen, Ruth Reese, også kvass foredragsholder.

likegyldige tilhører. Den kullsvarte sangerinnen hadde den fullsatte salen så fullstendig i sine hender at det nesten var uvirkelig da hun avsluttet sitt intelligente foredrag med den gripende sangen «Strange Fruit» i sin egen norske oversettelse. Aldri vil vel noen av oss glemme denne stund, og ingen av oss vil lenger kunne føle stolthet over hvit hudfarge».

Brutale overgrep fra den hvite mobben

Ruth Reese er født i Alabama, en av de sørstatene i USA hvor rasehatet har vist de mest brutale utslag. Ruth's egen familie fikk føle det på kroppen da de over hals og hode måtte rømme fra Alabama for å unngå brutale overgrep fra den hvite mobben i småbyen Haynesville hvor de bodde. Kort tid i forveien var Ruth's egen onkel blitt lynsjet.

Derfor bør en lytte til hennes tolkning av «Strange Fruit» — i norsk oversettelse «Underlig frukt» som hun avslutter foredraget med.

Ruth Reese's tidligere foredrag i Norge har vært sporadiske. Nå skal hun for første gang legge ut på en foredrags-turné og derfor er hun særlig glad over at dette skal skje i et distrikt av Norge hvor hun aldri har vært. Ruth Reese er glad i Norge. Hun har sett Tromsø i nord og Kristiansand i sør, Hamar i øst og Florø i vest. NÅ KOMMER HUN MED STORE FORVENTNINGER TIL ROGALAND.

Ruth Reese vil avslutte alle foredragskveldene i Rogaland med Negro Spirituals. Dem som ikke går for å høre henne kommer til å angre på det. Det er en opplevelse!

for øvrig, og hun skrev kronikker i avisene om svarte amerikanere. Et utvalg av kronikkene ble samlet mellom to permer i «Lang svart vei» («Long Black Road») som kom ut 1972.

Hun hadde tatt et valg. I selvbiografien «Min vei» som kom i 1985 sier hun: «Jeg er fullstendig klar over at min politiske karriere har skadet min sangkarriere. Jeg går ut fra at det burde ha vært nok å synge. Men ikke for meg. Det finnes millioner av fattige mennesker på denne jord som aldri får anledning til å uttykke sin fortvilelse. Jeg tror at kunstnere som får publikum til å høre på seg, bør snakke ut på vegne av disse uheldige brødrene og søstrene våre. Jeg har forsøkt, og jeg vil fortsette å tale og synge for å bidra til en forandring. Jeg har alltid gjort felles sak med alle undertykte folk. Jeg har også alltid følt at jeg har hatt det norske folk med meg, og det har hjulpet meg til å holde fast ved min menneskekjærlighet. Og det takker jeg Gud for.»

Arven

Ruth Reese utga kun en LP, «Motherless Child», i Norge i 1979. Hun fikk heller ikke drahjelp fra NRK – på tross av sin popularitet. Der møtte hun, sier hun i biografien, «det tradisjonelle hvite overherredømmet» og ble avvist på tross av sitt ønske om å lage flere programmer. Sangeren Kristin Asbjørnsen var elev av Ruth Reese og fikk overta hennes notehefter med spirituals. Kristin har allerede gitt Byarkivet noen av notepartiturene hun arvet, blant annet en av Ruth Reeses egne komposisjoner. Når hun sjøl har gjort seg ferdig med dem, vil kanskje flere av notene forvaltes av Oslo byarkiv. Høsten 2006 utga Kristin Asbjørnsen en CD hvor hun har tatt tak i arven fra Ruth. CD-en inneholder spirituals i Kristins egen tolkning og har høstet strålende kritikker. En bieffekt har vært at navnet til Ruth Reese igjen løftes fram. Under CD-lansering og på konserter har Kristin Asbjørnsen hele tida klart å fokusere på at dette er arven etter Ruth Reese. Æres den som æres bør!

Ellen Røsjø

Kilder:
MiRA-Senterets samling om Ruth Reese:
Alt for damene, «Vanskelig å være neger – også i Norge» 10.09.1958
Dagbladet «Vår hud er sort» 24.07.1959
Nå, «Ruth Reese synger ut» 22.08.1959

MiRA-Senteret. Oslo byarkiv.

„Det mest nedslående syn en intelligent neger kan møte"

Ruth Reese er bitter og Book-Jenssen svarer.

Den kjente og sympatiske amerikanske sangerinne Ruth Reese, som i noen tid har opptrådt i Oslo som gjest på Astorias lille kabaret, har sendt Aftenposten en artikkel hvor hun gir uttrykk for sterk bitterhet over den del av programmet i den siste revy på Chat Noir hvor fire av revyens skuespillere lager en parodi på The Deep River Boys.

Ruth Reese skriver bl. a.:

— Under mitt tokrige opphold i Middelhavslandene oppträtte jeg på en rekke av de beste italienske og spanske revy-scenene. Sammenlignet med hva jeg så der, og også i andre kontinentale storbyer, må jeg innrømme at Book-Jenssens revyer er av fremragende kvalitet og høy kunstnerisk standard. Jeg moret meg godt over revyen helt til vi var nådd frem til slutten av programmet og teppet gikk opp for et av de mest nedslående syn en intelligent neger kan møte i revyverdenen. På en måte har jeg plasert Norge på en høy pidestal, men nu ble jeg tvunget til å føle som Julius Cæsar da han sa til Brutus: — Også du, min sønn! Der var ingen misforståelse mulig. Jeg så det på scenen rett foran meg med mine egne øyne. I et forsteklasses revyteater i Norges hovedstad — tusener av mil fra Little Rock og tusener av mil fra Mr. Strijdoms Sør-Afrika — fem groteske svartmalte ansikter, med overdimensjonerte hvite lepper, klovnlignende, spyttende og syngende. Min første tanke var å komme ut av salen, men jeg liker ikke å vekke oppsikt, og ble sittende. Man fortalte meg at det var en parodi på en gruppe negersangere som var meget populære i Norge.

Ruth Reese forteller videre at hun på samme scene ifjor hadde opplevet det samme — den typiske «Tante Jemima»-figur med utstoppede hofter, nedtrådte sko og krushår. Det skulle også være parodi på en berømt negerkunstner.

Ruth Reese forteller videre at en rekke meget kjente og populære sanger er blitt ødelagt for henne og andre kunstnere av samme rase, fordi hvite kunstnere har funnet det lukrativt å parodiere «Negro Minstrel Shows».

Da det er på det rene at begge de nummer Ruth Reese omtaler (det andre var en pardodi på en i pressen meget omtalt sak om den kjente amerikanske sangerinne Ella Fitzgerald og en mindre kjent nordmann) ikke på noen måte har hatt noen brodd mot de kunstnere det er tale om eller deres rasefeller, har vi forelagt klagen fra Ruth Reese for teatersjef Jens Book-Jenssen som bekrefter hva vi hadde ment. Selvsagt har han ikke ment noen diskriminering. Book-Jenssen sier at når han laget nummeret om Ella Fitzgerald, var det fordi man hadde det litt komiske sammentreff at man tidligere i norsk revy hadde hatt en vise som het «Melodien — eller Larsen som ble vekk» og det emnet fristet en av revyforfatterne.

Sangerinnen Ruth Reese.

Som et tegn på den dype respekt han nærer for kunstnere av samme rase som Ruth Reese, forteller Book-Jenssen at han ligger i underhandlinger med den kjente danseartisk Conrad Pringle, og håper at denne begavede koreograf vil komme til Oslo i høst og påta seg dansearrangementene i Book-Jenssens kommende revy.

Men når det nu er helt klart at selv de mest velmente tiltak i parodisk retning kan oppfattes som en smakløshet av mennesker som har vår fulle sympati, ville det kanskje være en tanke om våre revyteatre og andre tar hensyn til det.

E. D.

Ruth Reese reagerte sterkt på en revy på Chat Noir med en smakløs parodi på The Deep River Boys i 1958.
Men teatersjefen hadde ikke ment å diskriminere...

Letter to U….

Dear Black Rose,

I watch'd the sky last night
A painful-peaceful sight
With million shining lights
I watch'd the sky last night
Remember
    to search as U
    often taught me

Lighting the way
    Martin King
    Langston Hughes
    Nat Turner
    Marcus Garvey
    Fredrick Douglas
    Paul Robeson

waving to
    Harriet Tubman
    Margaret Walker
Sister Rosa Park sparkling as ever

As U always say
    my way
    the Long Black Way
Not a longway from home

for a motherless child
    where sweet chariot swings low

The sudden speed of the eclipse blind
    my sight
Thunder rumble – and run its race
    paralyzing heaven

Unresting
water and ocean cry for rest
Low tide &
high tide batter restlessly

U were no more in the
    battlefield
Your sword and shield
    await to be carried still
Black Rose

Once again I search
    the immense sky of heaven
The guiding Star was swinging high
to the sweet melody….
    MALAIKA
    NA KUPAN DA MALAIKA
    MALAIKA….

I understand
Bitterness and hate oppress Love
Black Rose,
    decorate in pedal of richness &
    torness

We shall follow your path
Black Rose
There's no word worthful to express
how
We love U

Cliff Akenaten Moustache

Cosmopolite – musikk fra hele verden

Cosmopolite i Møllergata er et av Oslos mest kjente konsertlokaler for jazz og såkalt «etnisk musikk» eller «world music». Ved oppstarten i 1992 var dette faktisk en av de første scenene i Norge som presenterte artister innen verdensmusikk-sjangeren. Cosmopolite er i dag en sentral nordisk formidler av musikk fra Afrika, Asia og Latin-Amerika.

De første åra hadde Cosmopolite tilholdssted i Industrigata på Majorstua. Her etablerte primus motor Miloud Guiderk i samarbeid med Rikskonsertene *Etnisk Café*, et prosjekt som var spesielt rettet mot musikere med innvandrerbakgrunn. Konseptet har etter hvert også spredt seg til andre norske byer. Cosmopolite ble kåret til «Årets beste utested 1993» av avisa Natt & Dag. Miloud, som kom til Norge fra Marokko tidlig på 70-tallet, fikk i 2001 Oslo Jazzfestivals pris «for sin idealistiske formidling av verdensmusikk i sin alminnelighet og jazzmusikk i særdeleshet, til oppdragelse og glede for hovedstadens kulturpublikum.»

Etter flere år med økonomiske problemer flyttet Cosmopolite i 1999 inn i nye lokaler i Møllergata 26. «Nye Cosmopolite» besto av fem elementer: Stiftelsen Cosmopolite Scene, Cosmopolite Kjellerdrift AS, Cosmopolite Musikkforening, Oslo Tango klubb og Samspill.

Musikkscenen mottar i dag økonomisk tilskudd fra Kulturrådet, Kulturdepartmentet, Oslo kommune og Musikk Verksted Ordningen (MVO). Oslo kommune har tidligere gitt underskuddsgarantier i forbindelse med enkeltarrangement, samt etableringsstøtte i forbindelse med flyttingen til Møllergata. De siste åra har kommunen gått inn med driftstilskudd, kr 250 000 for 2003 og kr 350 000 for 2004. Cosmopolite Scene står for ca 20% av arrangementene, eksterne aktører som f.eks Oslo Jazz Festival, Django Festivalen, Ultima festivalen, Rikskonsertene etc., står for resten.

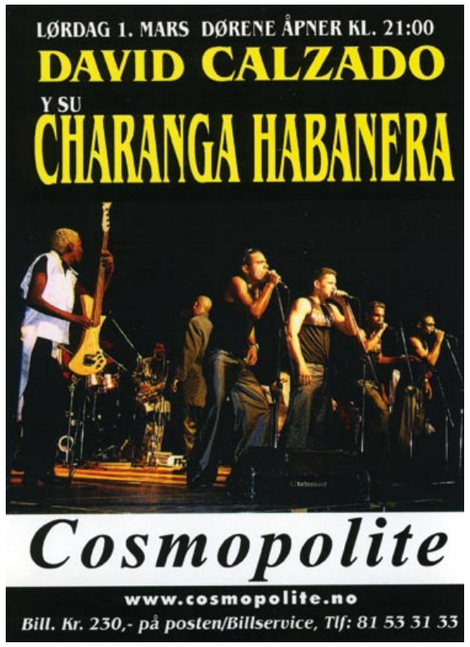

Cosmopolite. Oslo byarkiv.

Plakat fra konsert på Cosmopolite.

Byarkivet har mottatt et lite arkiv fra Cosmopolite. Materialet knytter seg til drift av lokalene, booking av artister, kopier av søknader til offentlige instanser, regnskap etc. I tillegg inneholder arkivet noen fotografier og en del plakater.

Morten Brøten

Spør etter våre spor

Arkiv skapt av minoriteter

Oversikt over arkiv skapt av nye og gamle minoriteter og urfolk i Norge som fins i fagsystemet arkivinstitusjoner bruker:

I Oslo byarkiv:

AS-10020	Fangeerstatning til norske sigøynere
AS-10419	Nordic Black Theatre
AS-10420	Fremmedarbeiderforeningen
AS-10421	Korbøl, Aud
AS-10425	Cosmopolite
AS-10429	Primærmedisinsk verksted
AS-10430	MiRA-Senteret
AS-10431	Andersson, Tove
AS-10432	The Gambian Association
AS-10452	Pakistan Norwegian Welfare Organisation Norway
AS-10453	Pakistan Workers Welfare Union (Registered) Norway
AS-10454	Bazm-e-Ahbabe Pakistan Norway
AS-10456	Soofi, Muhammad Anwar
AS-10494	Nederlandse Club Oslo
AS-10495	Ungarsk venneforening
AS-10499	Pakistan Advisory Council
AS-10500	All Pakistani Workers Organisation in Norway
AS-10501	VINOF, Vietnamesisk-norsk forbund (tidligere forening: vuot sóng)
AS-10502	Islamabad/Rawalpindi Welfare Society Norway
AS-10503	Central Jamaat-eAhl-e Sunnat Norway
AS-11023	Koritzinsky, Harry Meyer

Foto: Åsmund Lindal, 1981.

Tyrkisk familie i stua i Grüners gate 13. Oslo byfornyelse hadde kjøpt gården fra SIBO (Selskapet for innvandrerboliger).

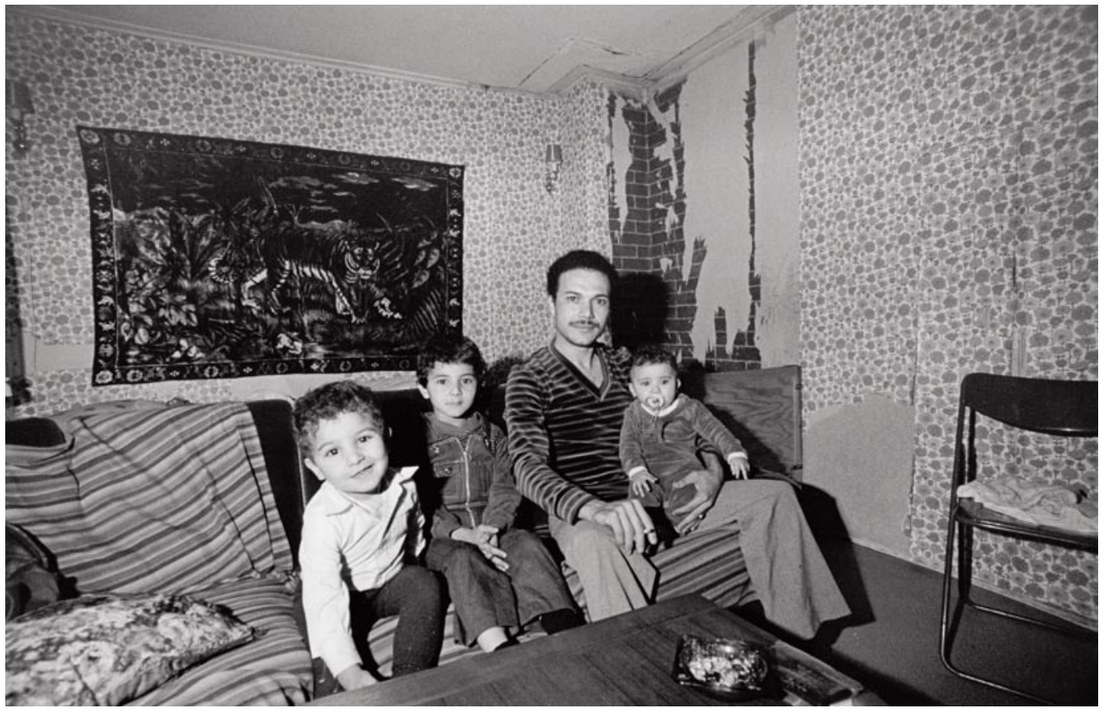

Foto: Åsmund Lindal, 1981.

«Kondemnabel, sunnhetsskadelig. Overbefolket». Slik lød Helserådets dom sommeren 1981 om leiligheten uten bad og do – og med en kaldtvannskran som eneste vannkilde. Mariboes gate 8.

I Det Mosaiske Trossamfund i Oslo:

AS-11009	Det Mosaiske Trossamfund
AS-11010	Jødisk Barne- og Gamlehjem
AS-11011	Jødisk Ungdomsforening
AS-11012	Jødisk Hjelpeforening
AS-11013	Jødisk Sosialnemnd
AS-11015	Levin, Marcus
AS-11016	American Joint Distribution Committee
AS-11017	Byggekomiteen, Bergstien Samfunnshus
AS-11018	Wienerbarnas venner
AS-11019	Jødisk forening
AS-11020	Den Israelitiske Menighed
AS-11021	Israels Ortodoxe Menighed
AS-11022	Israels Menighed Christiania

I Riksarkivet:

PA-1253	Islamsk Kvinnegruppe Norge

I Statsarkivet i Tromsø:

P-0011	Norges Reindriftssamers Landsforening
P-0049	Kautokeino flyttsamelag

I Sámi Arkiiva i Kautokeino:

Sámi Arkiiva (Samisk arkiv) oppbevarer samiske privatarkiv, men deres materiale er ikke registrert i Samkatalogen for privatarkiv.

Oslo – Norges innvandrerby

Om lag en tredel av landets innvandrerbefolkning bor i Oslo. Halvparten (48%) av alle innvandrere fra Asia med Tyrkia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Øst-Europa (kalt ikke-vestlig bakgrunn i statistikken) bor i Oslo og Akershus, og Oslo alene har 37 prosent.

Oslo har vært en innvandrerby i lang tid. Byens befolkning ble mer enn sjudoblet mellom 1855 og 1900. Det voldsomme suget etter arbeidskraft til industri, handel, bygg og anlegg ga en strøm til byen av folk fra landsbygda, også svenske arbeidere. I 1886 kom den første statistiske meddelelse angående Christiania by fra Christiania magistrat. Denne er tapt for Oslo byarkiv, men den som kom i 1888 og er for året 1887 viser oss at 5,8% av byens befolkning var født i utlandet. Svenskene var klart største gruppe og utgjorde 4,6%. De andre var klassifisert som fra det øvrige utland. I 1893 utgjorde de utenlandsfødte 6,7%. Svenskene alene kom opp i 5,3%. Ellers var det tall for dansker, tyskere og øvrig utland. I 1900 hadde statistikken fått inn i alt 35 land i Europa, Amerika, Afrika, Asia og Australia. Av ca. 230 000 innbyggere i 1900 var 6% født i Sverige og i alt nesten 8% av befolkningen født i utlandet. Det var for eksempel ganske mange italienere, som var stukkatører/gipsmakere. Andelen gikk noe ned i nedgangstidene i mellomkrigstida, og etter krigen lå andelen på 3,5%. Det er det laveste tallet vi kan regne oss fram til – for på 1950- og 60-tallet ble ikke en gang fenomenet registrert i oslostatistikken. På landsbasis var det på sitt laveste i 1950 med 1,4%. Så skjer en endring etter at jakten på arbeidskraft fører til at innvandring fra fjernere land begynner å ta seg opp.

Oversikt over antall utenlandsfødte i forhold til innbyggertallet i Oslo – og til Norge som helhet – år 1900 til 1960

År	Innbyggere Oslo	Utenlandsfødte i Oslo	Andel i Oslo	Andel i landet
1900	229 101	17 513	7,6%	2,9%
1910				2,4%
1920	260 922	16 001	6,1%	2,8%
1930	256 585	11 758	4,6%	1,9%
1946	286 578	9 977	3,5%	1,6%
1950				1,4%
1960				1,7%

Innvandring de siste tretti år

Fra slutten av 1960-åra begynte det å komme folk fra såkalt ikke-vestlige land, bl.a. Tyrkia, Pakistan og India, til Norge. Det var arbeidet som trakk. For Norge, som resten av Vest-Europa, hadde mangel på arbeidskraft. De gikk inn i det nordmenn så som dårlig betalte jobber. Mange industribedrifter henta arbeidskraft direkte i utlandet. Men i 1975 innførte myndighetene innvandringsstopp. Seinere var det gjennom familiegjenforening og som flyktninger og asylsøkere innvandrerne kom. Av såkalte ikkevestlige førstegenerasjonsinnvandrere som bodde i Norge i 2004, har en av to kommet som flyktning. Som en konsekvens av denne utviklingen er vårt samfunn forlengst preget av større kulturelt mangfold.

I 1970 var 2,6% av befolkningen i Oslo utenlandske statsborgere. Andelen var i 1980 5%. I 1990 var den økt til 9,5%. Sammensetningen av utenlandspopulasjonen har endra seg. I 1970 var 78% fra Europa, i 1979 var andelen 55%. Fra Asia kom 5% i 1970, mens folk fra Asia utgjorde 27% i 1979. Så fant man i statistikken behov for den nye kategorien innvandrer og definerte at 15,5% av Oslos befolkning tilhørte denne kategorien i 1995. Innvandrere og personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre utgjør nå 23% av folketallet i Oslo. Av disse har 80% såkalt ikke-vestlig bakgrunn.

Oversikt over antall innvandrere i Oslo i forhold til innbyggertallet i Oslo og i hele Norge – år 1995 til 2006

År	Innbyggere Oslo	Innvandrere i Oslo	Andel i Oslo	Andel i landet
1995	483 401	74 695	15,5%	4,9%
2000	507 467	94 740	18,7%	6,6%
2006	538 411	123 900	23%	8,3%

Foto: Åsmund Lindal, 1981.

I trappeoppgangen i Mariboes gate. I en søknad til Boligsjefen i Oslo går det fram at en familie på to voksne og fem barn bodde i en to-roms leilighet. En annen like stor familie bodde på andre siden av gangen, men hadde adkomst gjennom deres kjøkken!

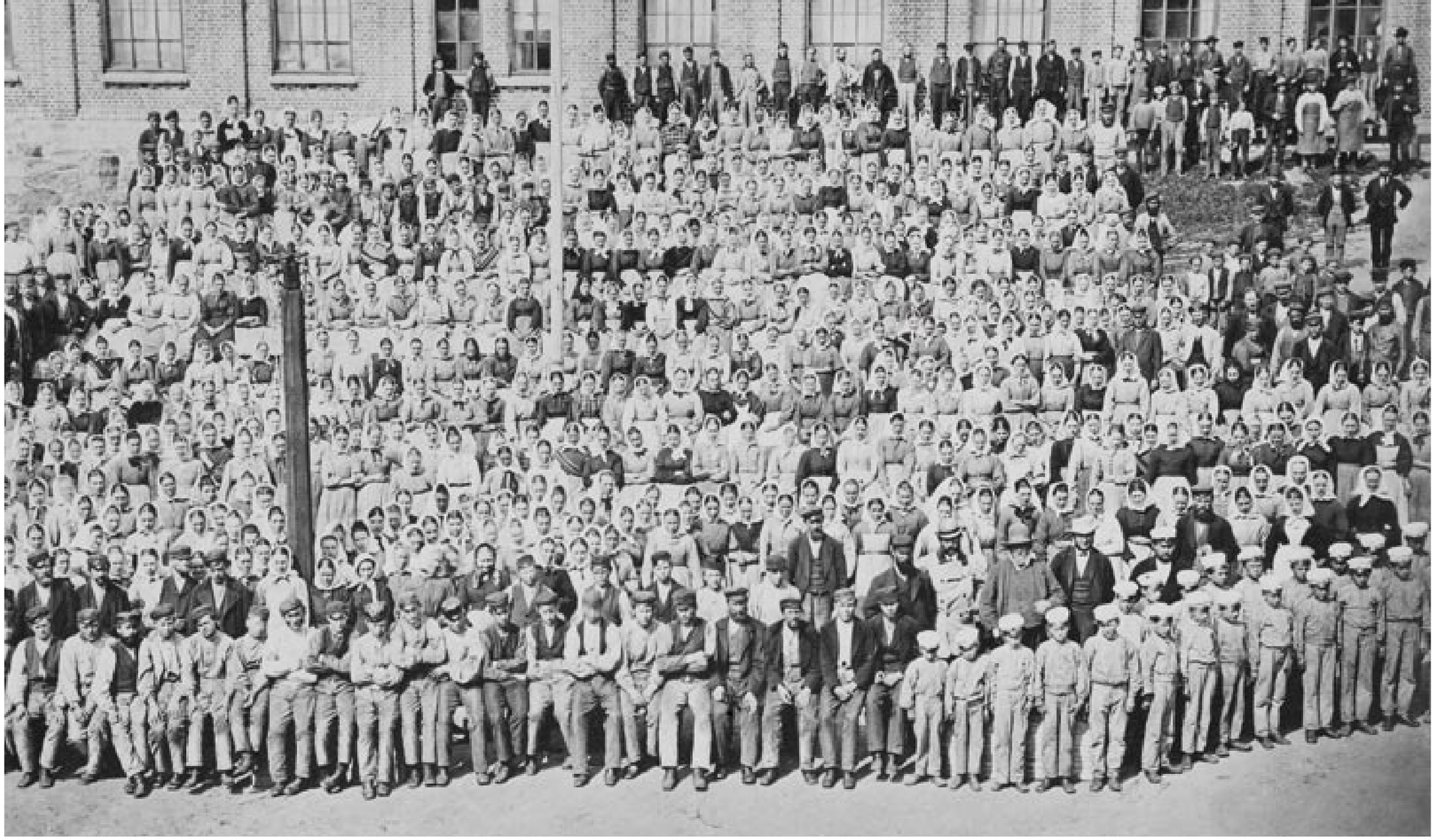

Fotograf: ukjent. Nydalens Compagnie. Oslo byarkiv

Nydalens Compagnies arbeidsstokk. Her, som i resten av Kristianias industri, arbeidet mange svensker. Ca. år 1910.

Folk fra alle kanter

Oslo har vært en innvandrerby i lang tid. I perioden 1855 til 1900 ble byens befolkning mer enn sjudoblet. Byen hadde dermed en kraftigere vekst enn noen annen vesteuropeisk by. I 1905, da landet ble selvstendig, var 7,6 % av befolkningen i Kristiania født utenfor landet, og kom fra minst 38 forskjellige land. Vi skal lete etter noen av disse konkrete menneskene i denne artikkelen.

Det voldsomme suget etter arbeidskraft til industri, handel, bygg og anlegg ga en strøm til byen av folk fra landsbygda. Mekaniseringa innen landbruket, det såkalte «hamskiftet», førte også til at folk forlot landsbygda. Statistikken viser at av byens 229 101 innbyggere i 1900 var seks prosent født i Sverige. I alt nesten åtte prosent var født i utlandet, mot bare tre prosent i landet som helhet. Hovedstaden hadde da også 27% av alle utlendinger i landet i 1900. Flyttestrømmen til byen hadde funnet sted i byens kraftigste vekstår, fra 1870-tallet til krakket i 1899. I 1887 viser statistikken oss av 5,8% av byens befolkning var født i utlandet, og i 1893 gjaldt det 6,7%. Bare fra 1895 til 1898 hadde Kristianias befolkning vokst med over 40 000 innbyggere til 226 423. Med ett opphørte nesten all byggevirksomhet, og flere kriseår fulgte. En mengde anleggsarbeidere ble gående ledige. Folketallet sank, det gjaldt også antall utenlandsfødte.

Utvandring og flyttestrøm

I 1905 utvandret 2440 Kristiania-innbyggere til oversjøiske steder, de fleste til Amerika. Omtrent slik var antallet også i åra 1900-04, mens det i perioden 1894 til 1899 hadde vært langt lavere. I 1906 var folketallet igjen oppe på samme nivå som i 1900. For Norge som helhet, var 1905 ett år på utvandringstoppen, hele 21059 personer utvandret fra landet det året. Årsaken de oppga var «manglende adgang til lønnet virksomhet». Omtrent 1 million nordmenn hadde emigrert til

oversjøiske land mellom 1825 og 2000. Bortsett fra Irland har ikke noe annet europeisk land hatt så stor utvandring, relativt sett.

Nasjonaliteter i oslostatistikken. De største grupper (over 50 personer) utenlandsfødte fordelte seg slik 31.12.1904:

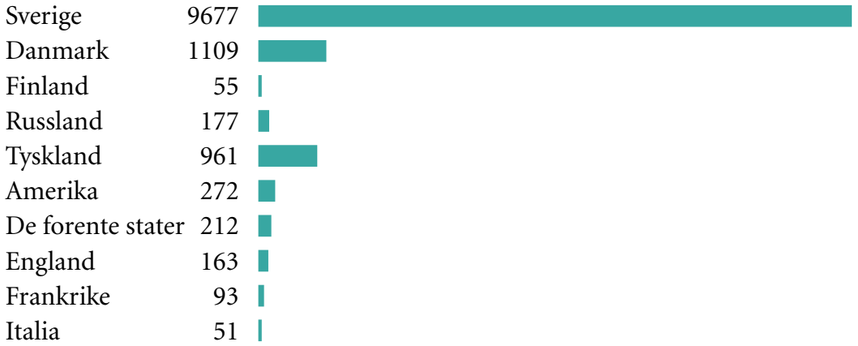

I tillegg var her også én tyrker, 16 fra Afrika,17 fra Madagaskar, 8 fra Kina, tre fra India, to fra Java og Sumatra, 17 fra Australia og én fra New Zealand.

Svensker – eksemplet Selma Marie

Svenskene var, som i resten av landet, i stort flertall: 9677 svensker bodde i Kristiania den 31. desember 1904. De bodde over hele byen. Ved hjelp av Fattigvesenets forhørsprotokoller kan vi følge enkeltpersoner som kom i vanskeligheter i byen. Den 16. mars 1905 opptok Kristiania fattigvesen forhør over tjenestejenta Selma Marie Olsen (navnene ble ofte fornorska). Hun ble innlagt 1. mars på Fødselsstiftelsen, på en av friplassene fattigvesenet hadde der. Fødselsstiftelsen, opprettet i år 1818, lå der regjeringskvartalet nå er, og hadde 25 plasser. Man måtte betale for seg, men fattige kunne få halv pris. For de som ikke kunne betale ble fattigkassa løsningen. Det vanlige var at fødsler foregikk hjemme, så dette var byens eneste alternativ til hjemmefødsel fram til 1914 da Rikshospitalets kvinneklinikk kom.

Fra protokollen får vi historiske fakta: Selma forklarte at hun var født 11/2 i 1882 i Elgå Sockn i Värmland av foreldre jorbruker Olof Andersson og hustru Karoline. Her var hun også konfirmert i 1896, og ble oppfostret hos sin bestefar, jordbruker Anders Eriksson på Linhøiden. Deretter var hun i tjeneste på gården Fallet hos Erik Olsson i to år, hos sin onkel snekker Nils Lingreen i Jernskog Sockn på Koppom bruk to år, og så tilbake i Elgå Sockn på Sætra hos Skrædder Karl Skog tre år.

Funksjonæren noterte videre i protokollen:
«til 28/10-02, da hun kom til Kristiania, der hun tjente i Brogade 7 hos Rabbineren Aschkanaze i 2 Mdr. Siden i Herman Foss gd. 6 IV hos Danielsen og de sidste 14 dage i Akersbakken 14 II. Foreldrene er døde. Ben. [benekter] *tidl. Hjælp. Barnefaderen, Mursvend Andor Andresen, skal bo i Maridalsv. 60 III. Bf. Tilskr. 28/3-1905.*
Foreldrene til bf.[barnefaren] *bor paa opg. Sted, men hvor han er vides ikke.»*

Hjemstavnsforhørene

Bakgrunnen for slike forhør var bestemmelsen i fattigloven om at den fattige skulle understøttes på sitt hjemsted. Og dette ble definert som den «fattigkommunen», dvs. det fattigstyre-distriktet, hvor vedkommende sist hadde bodd sammenhengende i minst to år. Utlendinger måtte ha fem års opphold i riket for å få hjemstavnsrett. Fattigvesenet kunne ikke nekte å hjelpe fremmede i nød, men de krevde utgiftene refundert av hjemstavnskommunen. Dersom det ble ansett som mest hensiktsmessig, kunne de sende klientene hjem. Når det gjaldt utlendinger hadde man avtaler med flere land, deriblant Sverige, Danmark og Tyskland. Men ellers ble utgifter til langveisfarende, i likhet med romani eller reisende, som ble kalt «fanter», refundert over statskassa.

Hjemstavnsforhørene ble vanligvis tatt opp ved første gangs understøttelse, som ofte skjedde når folk ble syke og lagt inn på hospitalet – eller de sto med en lege- eller apotekerregning de ikke kunne betale. I mange tilfeller var det også arbeidsløshet som gjorde at man «... *fremstillede sig som hjælpeløs*» på fattigforstanderens kontor.

«I uløkka»

Kvinner som søkte friplass på fødselsstiftelsen var også en betydelig gruppe (antallet lå i overkant av 200 i 1887), og de fleste av disse var, som Selma fra Värmland, ugifte tjenestejenter i begynnelsen av tjue-åra som hadde havnet i «uløkka». Selma hadde bare bodd to år og fire måneder sammenhengende i Kristiania, så Fattigvesenets direktør kunne bare notere «Sverige» i margen på henne. Selma fikk sin friplass, men refusjon ble søkt fra Sverige. Hun hadde ikke bodd lenge nok til å være «B.t.», byen tilhørende, altså med hjemstavnsrett og rett til dekning av kommunen. Mer ble det ikke notert, og hvordan det gikk videre med Selma og barnet hennes kan fattigvesenets kilder ikke hjelpe oss med.

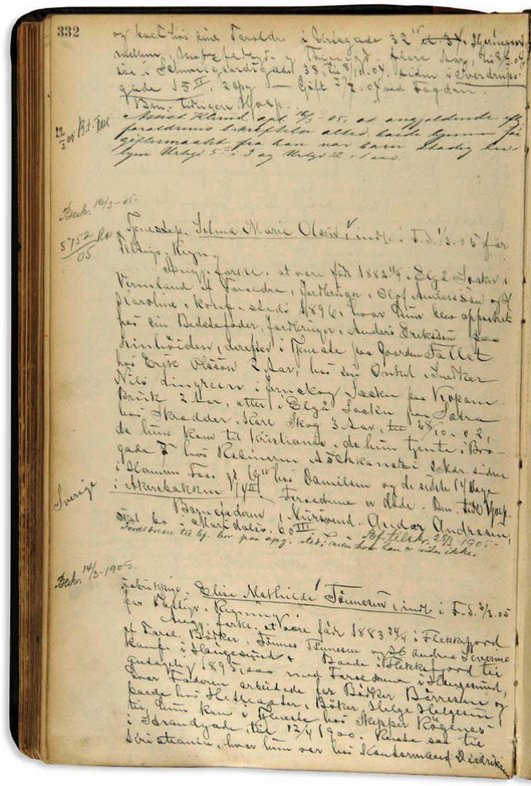

Fattigvesenets Hjemstavnsundersøkelser. Fødselsstiftelsen 30/1-1903 – 16/6-1905, prot. 73, pag. 332, om tjenestepige Selma Marie Olsen. Oslo byarkiv.

Mange jenter fra landet i østlandsområdet eller svenske nærbygder, som Selma, kom til byen for å søke huspost. De kunne i noen år flytte fra den ene arbeidsgiveren til neste og skiftet gjerne jobb ved det som kaltes *faredag*. Faredag var 14. april eller 14. oktober – og var regulert til fast flyttedag for tjenere og leiefolk. Målet for de fleste unge jentene var å legge opp litt startkapital og få litt arbeidserfaring før de giftet seg. De fleste kom seg ut av det ved ekteskap, ved et varig arbeidsforhold der de kunne slå seg til ro eller ved å få langt bedre betalt fabrikkarbeid. De mange svenskene i byen var oftest kommet som arbeidsvandrere i ung alder, som Selma. De søkte hit fra de svenske grensebygdene som hadde kortere vei til Kristiania enn til noen svensk storby. Jentene gikk til huspost eller til tekstilindustrien, mannfolka til industri og bygg- og anleggsarbeid, de var også gartnere og i underholdningsbransjen (varieté-teatre) og godt representert blant håndverksmestere og kjøpmenn.

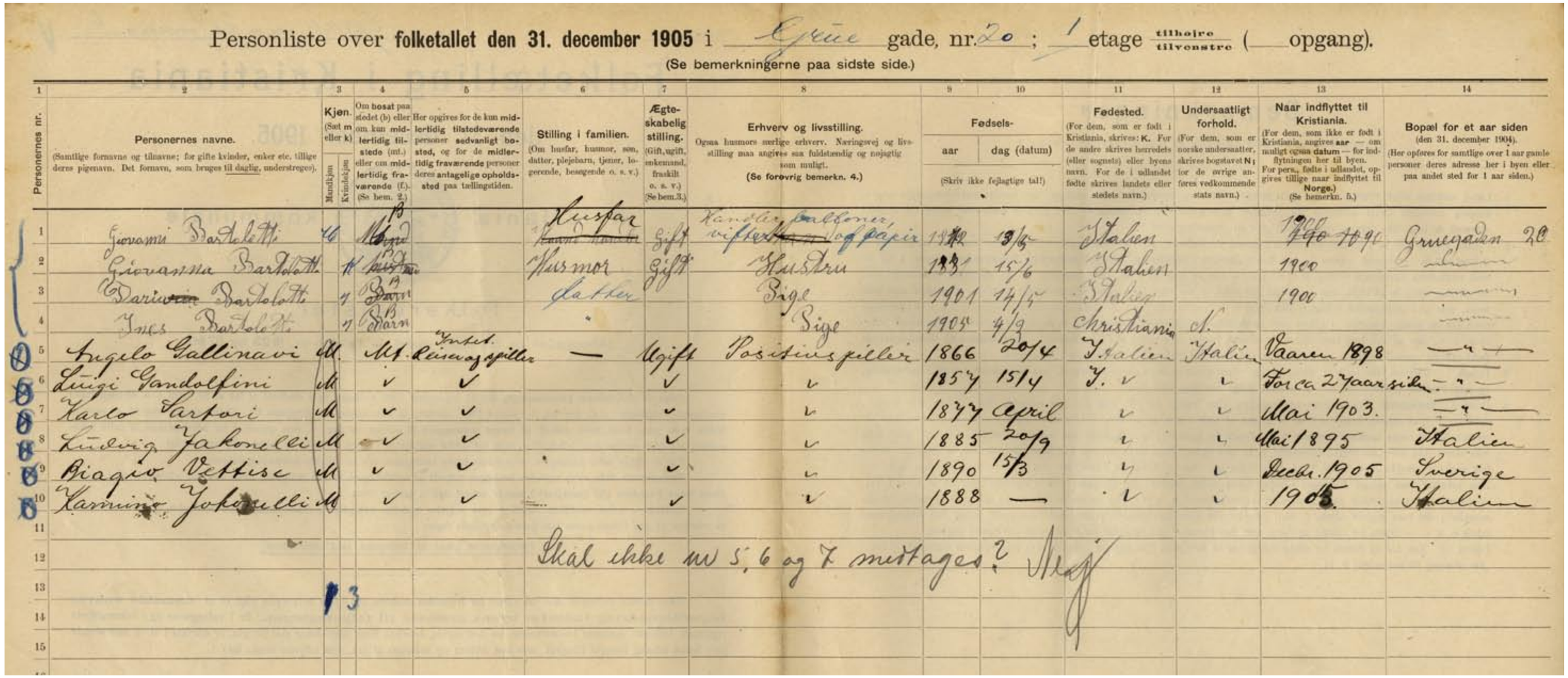

Personliste over **folketallet den 31. december 1905** i Gruue gade, nr. 20 ; 1 etage tilhøire/tilvenstre (opgang).

(Se bemerkningerne paa sidste side.)

1	2	3		4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Personernes nr.	Personernes navne. (Samtlige fornavne og tilnavne; for gifte kvinder, enker etc. tillige deres pigenavn. Det fornavn, som bruges til daglig, understreges).	Kjøn. (Sæt m eller k) Mandkjøn	Kvindekjøn	Om bosat paa stedet (b) eller om kun midlertidig tilstede (mt.) eller om midlertidig fraværende (f.) (Se bem. 2.)	Her opgives for de kun midlertidig tilstedeværende personer sædvanligt bosted, og for de midlertidig fraværende personer deres antagelige opholdssted paa tællingstiden.	Stilling i familien. (Om husfar, husmor, søn, datter, plejebarn, tjener, logerende, besøgende o. s. v.)	Ægteskabelig stilling. (Gift, ugift, enkemand, fraskilt o. s. v.) (Se bem. 3.)	Erhverv og livsstilling. Ogsaa husmors særlige erhverv. Næringsvej og livsstilling maa angives saa fuldstændig og nøjagtig som muligt. (Se forøvrig bemerkn. 4.)	Fødsels- aar (Skriv ikke fejlagtige tal!)	Fødsels- dag (datum)	Fødested. (For dem, som er født i Kristiania, skrives: K. For de andre skrives herredets (eller sognets) eller byens navn. For de i udlandet fødte skrives landets eller stedets navn.)	Undersaatligt forhold. (For dem, som er norske undersaatter, skrives bogstavet N; for de øvrige anføres vedkommende stats navn.)	Naar indflyttet til Kristiania. (For dem, som ikke er født i Kristiania, angives aar — om muligt ogsaa datum — for indflytningen her til byen. For pers., fødte i udlandet, opgives tillige naar indflyttet til Norge.) (Se bemerkn. 5.)	Bopæl for et aar siden (den 31. december 1904). (Her opføres for samtlige over 1 aar gamle personer deres adresse her i byen eller paa andet sted for 1 aar siden.)
1	Giovanni Bartolotti	M		B Husf.		Husfar	Gift	Handler balloner, vifter og papir	1872	13/4	Italien		1900	Gruegaden 20
2	Giovanna Bartolotti	H		B Husf.		Husmor	Gift	Hustru	1871	15/6	Italien		1900	—
3	Darin Bartolotti		1	B Barn		datter		Pige	1901	14/5	Italien		1900	—
4	Ines Bartolotti		1	B Barn				Pige	1905	4/9	Christiania	K.		—
5	Angelo Gallinavi	M.		Mt.	Intet. Lirekassespiller	—	Ugift	Positivspiller	1866	20/4	Italien	Italien	Vaaren 1898	— " —
6	Luigi Gandolfini	M		✓	✓		✓	✓	1857	15/4	I. ✓	✓	Forca 2 Aar siden	— " —
7	Karlo Sartori	M		✓	✓		✓	✓	1877	April	✓	✓	Mai 1903.	— " —
8	Ludvig Jakonelli	M		✓	✓		✓	✓	1885	20/9	✓	✓	Mai 1895	Italien
9	Biagio Vettise	M		✓	✓		✓	✓	1890	15/3	✓	✓	Decbr. 1905	Sverige
10	Karmino Jokonelli	M		✓	✓		✓	✓	1888	—	✓	✓	1905	Italien
11														
12						Skal ikke nr 5, 6 og 7 medtages? Nej								
13														
14														
15														

Italienske gipsmakere og lirekassemusikanter

I de årlige folketellingene møter vi også de utenlandsfødte. Blant de over hundre gipsmakerne som har hatt firma i Kristiania er nærmere halvparten italienske. På det meste var det rundt et par hundre gipsmakere i byen. Noen av familiene kan gjennom generasjoner følges i adressebøker, folketellinger og likningsprotokoller. Den mest kjente familien er Guidotti, som seinere drev begravelsesbyrå.

Mange av dem som kom nordover var ungkarer, svenner og unge mestere på jakt etter arbeid. Fikk de først et lengre arbeidsforhold, fant de gjerne kona si her også. Flertallet av gipsarbeiderne ser ut til å ha kommet fra nord-Italia, med en overvekt på fjellandsbyer i Lucca-området, i den grad tellingene gir nærmere opplysninger om hvor i Italia de kom fra.

Etter krakket i 1899 reiste mange av italienerne videre for å arbeide i andre land, særlig til Sverige eller tilbake til Italia. I Norge bidro en del til gjenoppbyggingen av Ålesund etter brannen i 1904. Stukkatur hørte med til jugendstilen.

I 1905 var det 51 italienere igjen i byen (mot 83 – fire år tidligere). De drev som gipsmakere, stukkatører, mosaikkleggere og arbeidere, men også som positivspillere (lirekassemusikanter) og med handelsvirksomhet. Karl den 12tes gade 32 hadde i 1899 hele sju gipsarbeidere med fødesteder i Lucca-området i Italia, samt to kvinner født i henholdsvis Finland og Värmland. Vi finner fortsatt noen italienere i Karl den 12tes gate 32 i 1905. Men disse har andre yrker. I desember 1905 bodde Giovanni Zazzera, selger av leketøy, født i Bettola i Italia 1872, med kona Marianna Zazzara, født i Gropparello i Italia, og deres sønn Jakob født i Groparello i 1897 og datter Olesia født i Kritiania i 1905 i annen etasje. De var kommet i august samme år.

Bartelotti og Bardetti

I Gruegaden 20 i første etasje bodde Giovanni Bartelotti som handlet ballonger, vifter og papir. Hustru Giovanna var kommet i år 1900. Døtrene Darin og Ines var født i 1901 og i 1905. I tillegg bodde det seks italienske positivspillere i alderen 15 til 48 år i leiligheten. De var uten fast bosted og reiste rundt og spilte. Fra folketellingsskjemaet kan vi lese navnene deres: Angelo Gallinavi, Luigi Gandolfini, Karlo Santori, Ludvig Jakonelli, Biagio Vettise og Karmino Jokonelli. I skjemaet

Folketelling 31. desember 1905 for Gruegaden 20, første etasje, der ballonghandler Bartelotti bor med familie og seks italienske positivspillere eller lirekassemusikanter. Oslo byarkiv.

Foto: Morten Brøten, Oslo byarkiv.

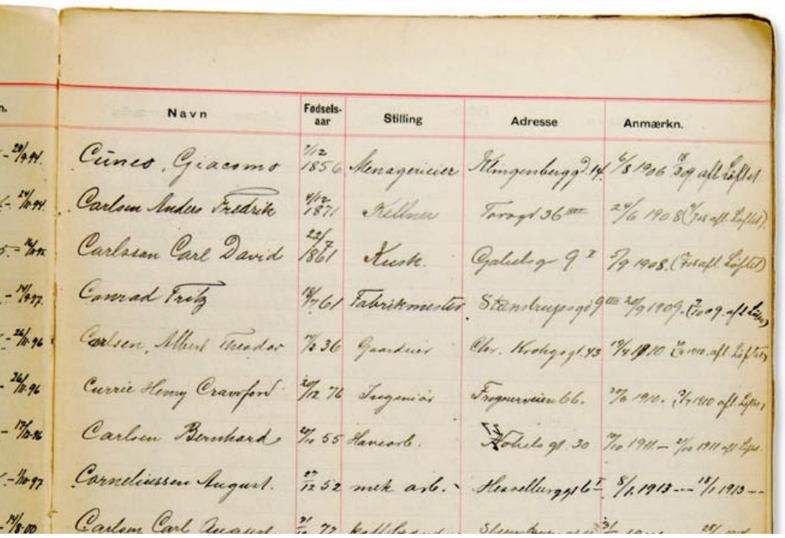

Navn	Fødselsaar	Stilling	Adresse	Anmærkn.
Cunco, Giacomo	1/12 1856	Menagerieier	Klingenberggt. 14	6/8 1906 Sig. afl. Løftet
Carlsen Anders Fredrik	4/12 1871	Sellmaker	Torggt. 36	2/6 1908 (Forsøgt Løftet)
Carlsen Carl David	22/7 1861	Kuske	Gjelsvigv. 9	7/9 1908. (Forsøgt Løftet)
Conrad Fritz	10/6 61	Fabrikmester	Storelvpoggt. 9	20/9 1909. (Forsøgt Løftet)
Carlsen, Albert Theodor	7/2 36	Gaardsarb.	Chr. Krohgg. 45	7/4 1910 Sig. afl. Løftet
Currie Henry Crawford	2/12 76	Ingeniør	Frognerveien 66.	27/6 1910. 27/6 1910 afl. Løftet
Carlsen Bernhard	4/10 55	Havearb.	Kobbelv. gt. 30	7/10 1911 — 7/10 1911 afl. Løftet
Carnelissen August	12/12 52	mek. arb.	Hausmannsgt. 6	8/1 1913 — 12/1 1913 —
Carlsen Carl August	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

Øverst: Oslo byarkivs Anette Walmann orienterer 8. trinn fra Linderud skole om kilder.

Over: Det elevene ser på er Byarkivets protokoll over utlendinger med norsk statsborgerrett der vi finner menageridirektør (sirkusdirektør) Giacomo Cunco som det ser ut som søkte om statsborgerrett 6. august 1906.

måtte de opplyse hvor de hadde bodd året før: En hadde bodd i Sverige året før, de andre i Italia. Ståltrådarbeider Pedro Bardetti med kona Lisa bodde også i første etasje. Han var født i Italia og hun i Østmark i Sverige. De kom til Kristiania henholdsvis i 1873 og 1865.

I Klingenberggata 14 finner vi menageridirektør (sirkusdirektør) Giacomo Cunco født i Genova. Han var gift med Johanne Matilde, født Larsen, fra Karlsøy. De hadde sønnen John Giacomo Cunco, født på Røros, som i en alder av 16 år var titulert som kasserer. Tjenestejenta Anna Margarete Scharff bodde også sammen med dem. Året før hadde familien bodd i Gøteborg. I Byarkivets protokoll over utlendinger med norsk statsborgerrett finner vi Cunco igjen. Det ser ut som han søkte om statsborgerrett 6. august 1906 og avla statsborgerløftet 18. februar 1909.

Jødiske innbyggere

En annen gruppe som trer fram i folketellingene er jødene av forskjellig nasjonalitet. Med 1905-tellinga kommer personlistene – en for hver husstand. Rubrikkene har opplysninger om fødselsår, og dato, om man er fast bosatt på adressen, og i fall ikke: Hvor man har «sedvanligt bosted». Videre spør man etter statsborgerskap og bopel ved forrige telling. Jøder er ikke avmerket i disse års tellinger, men navn og opprinnelsesland gir en pekepinn. Men jøder som var medlem av et jødisk trossamfunn ble registrert som dissentere, religiøse samfunn utenfor statskirken, og beretning sendt inn til Magistraten. De fleste var sysselsatt i handel, særlig omførselshandel, og en del i håndverk og industri. Arbeidssteder som ofte forekommer er bedrifter som Salomons skofabrikk, Glotts cigar- og cigaretfabrikk og Conrad Langaard tobaksfabrikk.

Adresseboka for 1905 viser at jødene utgjorde minst elleve av 102 fruktbandlere, fem av 196 tobakkshandlere, elleve av 254 manufakturer og tre av 58 urmakerforretninger. Jødene bodde først og fremst på Grünerløkka og i området rundt Hausmanns gate – nær synagogene og egne butikker. Fram til 1910 bodde mellom 35 og 39 prosent av jødiske innvandrere i dette området i det såkalte Jakob sogn – rundt 1900 bodde hele 16 prosent i ei gate: Osterhaus' gate!

Israelitter i Brogata 7

I fjerde etasje i Brogata 7 finner vi rabbiner Dr. Mayer Aschkanaze. Det var han som Selma fra Värmland tjente hos ei kort tid. Aschkanaze, med fødested Stanislau i Østerrike, var kommet til Norge i 1898. Kona, Fanny, født Landau fra Østerrike, kom til Norge i 1902. Vi finner deres vielse 13.7. 1902 i innberetninger fra dissentermenighetene til Magistraten. Her er anmerket at begges fedre var rabbinere og at samtlige er «Israeliter». Brudgommen var enkemann og lovlig skifte var avholdt i Tyskland. Datteren Esther Debora var født her i 1904. De bodde sammen med barnepike Birgitte Eriksen fra Trondheim og tjenestejente Anna Krohl fra Skiptvedt. I samme gård holdt to svenske damer til i hver sin leilighet, skreddersyerske Emma Sofie Andersson som kom fra Sverige i 1893 og Anna Wendén, gift syerske som bodde alene og var kommet fra Vesternorrlands län i 1902.

I Ebbells gade 3 finner vi ullvarehandler Menace Aronstam med kone Rebekka, begge født i Russland og innflyttet i 1897, datter Rachel og sønn Salomon. Foreldrene var født i henholdsvis Latvia og Litauen i følge «Våre falne». Begge, samt deres datter Sofie f. 1915, ble deportert i 1942 og var blant de mange jødene som ble drept i nazistenes konsentrasjonsleire. I samme gård finner vi også kjøpmann Magnus Kaup som var født i Russland. Han var uten statsborgerskap, kom til byen i 1900 og var sjømann ett år tidligere. Vi finner fabrikkbestyrer Wiktor Julius Boman fra Stockholm med hustru Bertha født i Vestre Gausdal og de fem barna. Her finner vi også en svensk familie. Murersvenn Elof Adolf Bergquist fra Sillerud og Marie fra Glava var kommet hit i henholdsvis 1891 og 1888. Deres fem barn var alle født i Kristiania. De hadde seks losjerende, en av disse kom også fra Glava.

Brev til Christiania Magistrat fra rabbiner Aschkanaze med innberetning om Israels menighet for 1905.

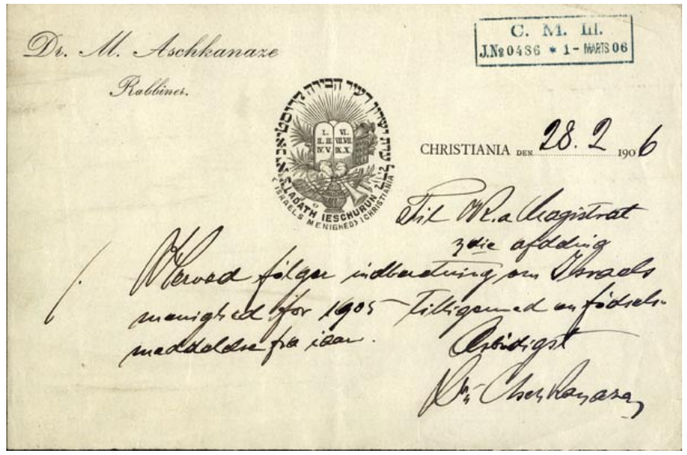

Dr. M. Aschkanaze
Rabbiner.

C. M. III.
J.№ 0486 * 1 - MARTS 06

CHRISTIANIA DEN 28. 2 1906

Til Magistrat
zur afholding
Herved følger indberetning om Israels
menighed for 1905 Tilligemed en fødselsi-
meddelelse fra idag.
Ærbødigst
Dr. Aschkanaze

Christiania Magistrats innberetninger fra dissentermenighetene. Oslo byarkiv.

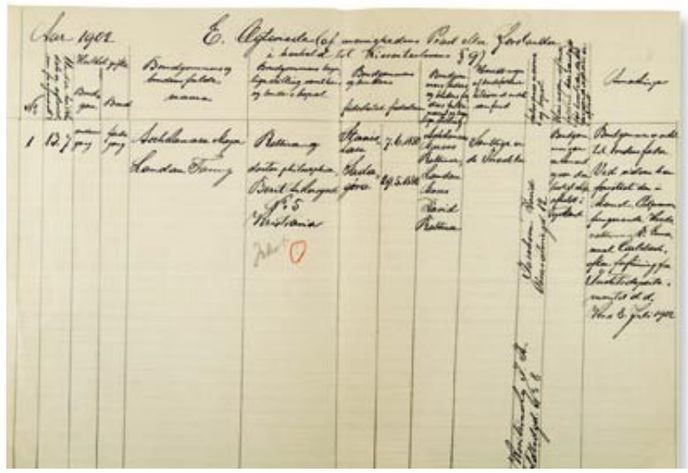

Ekteskapet til rabbiner Aschkanaze 1902. Christiania Magistrats innberetninger fra dissentermenighetene. Oslo byarkiv.

Da som nå

Da som nå var Oslo en by som var avhengig av innvandret arbeidskraft, alt fra spesialister i håndverksfag til håndlangere, musikere og artister. Samtidig var det vanskelig å skaffe seg arbeid i tida etter Kristiania-krakket, så mange nordmenn utvandret. Både jøder, svensker og tyskere dannet menigheter her og organiserte

Foto: Gro Rode, Oslo byarkiv.

Fotograf: ukjent. Koritzinsky, Harry M. Oslo byarkiv

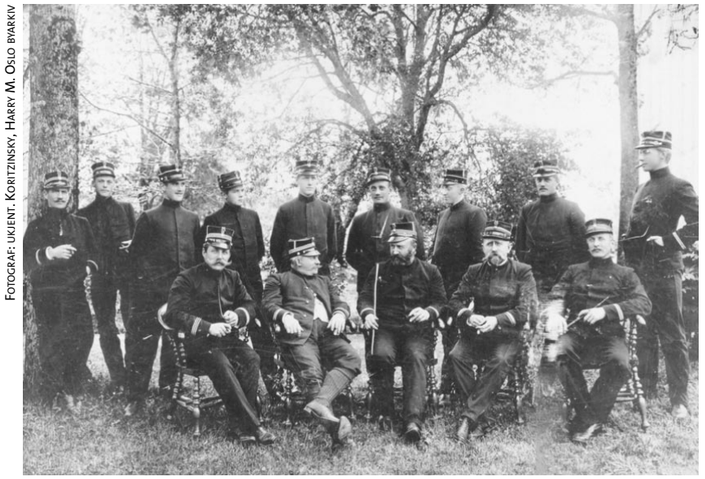

Øverst: Datteren, Anita Wallace, og Erik Koritzinsky med materiale etter urmaker Harry Meyer Koritzinsky.

Over: Grensevakt på Storlien i 1905. Efraim Wolff Koritzinsky (nr 3 f.v. i bakre rekke) var sanitetskaptein. Han var 22 år, i legeutdanning og kanskje den første norske jøde med utdanning fra Krigsskolen. Broren drev urforretning og var i mange år etter krigen forstander for Det Mosaiske Trossamfund i Oslo.

seg i foreninger som tok seg av samvær og hjelpebehov – ikke ulikt mange av dagens innvandrere. Antakelig var den jødiske minoriteten noe av det mest synlige i bybildet med synagoger, sabbat, egen mat, butikker og møteplass i parken på Olaf Ryes plass. De fleste andre kom fra kulturer så lik majoritetens at det først og fremst var språket som ga dem et særegent preg. Særlig svenskene kunne få et og annet ukvemsord etter seg. Andre som syntes godt var selvsagt de omreisende lirekassespillerne. Omreisende musikere ble sett på med stor skepsis og søkt utvist av justismyndighetene. Mange aspekter ved dette er slående lik situasjonen hundre år seinere.

For oss er det også tydelig at det er få kilder som sier noe om innvandrerne sett fra deres eget ståsted. Det blir fort den ekstraordinære situasjonen som nedfelles i myndighetenes arkiver, som den hjelpeløse på fattigvesenets kontor. Men på tross av den norske funksjonærens blikk, sier slike hjemstavnsforhør oss likevel ganske mye om livsvilkår og menneskeskjebner den gang. Vi får håpe dagens innvandrere får satt flere egne spor etter seg, også i form av arkiver som framtidige generasjoner kan studere, slik vi oppfordrer til i prosjektet Oslos multikulturelle arkiver.

Ellen Røsjø

Kilder i Oslo byarkiv:
Statistisk årbok for Kristiania 1900 og 1905
Kristiania fattigvesen, Hjemstavnsundersøkelser, Fødselsstiftelsen 1903-1905
Folketellinger 31. desember 1904 og 1905 for Kristiania
Adressebok for Kristiania 1905
Utlændinge der har norsk statsborgerret A-K
Christiania Magistrat, Dj 523 Innberetninger fra dissentermenighetene 1896-1921

Litteratur:
Bergersen, Terje: Med engler og rosetter. Italienske gipsmakere i Kristiania, *Tobias 4/96*
Gjernes, Marta: Dei fyrste jødiske innvandrarane i Kristiania. *Historisk tidsskrift 3/ 2004*
Røsjø, Ellen: Oslo byarkiv og den flerkulturelle utfordringen. *Oslo som innvandrerby. ABM-skrift 13*, ABM-utvikling 2005
Statistikk og historie. Kristianiakrakket 1899. SSB. Oslo 2001
Våre falne. 1939-1945. Oslo 1948-1951
Myhre, Jan Eivind: *Svenskers møte med nordmenn.* Foredrag 5. juni 2000
Kjeldstadli, Knut (red.): *Norsk innvandringshistorie*, bd. 2. Oslo 2003

Kongolandsby på Frogner

En hel afrikansk landsby ble opprettet rett ved Frogner stadion til jubileumsutstillingen i Oslo i 1914. 20 stråhytter og 80 afrikanere ble gjort til del av utstillingens underholdningsavdeling (…) som skulle sikre publikumstilstrømning og suksess!

Utsnitt av kolorert foto fra jubileumsutstillingen på Frogner i 1914. En rekke bygninger og anlegg ble satt opp for anledningen. Hva ser vi t. h. i bildets ytterkant? To med fri fra arbeidet i Kongolandsbyen...?

«En av attraksjonene på Jubileumsutstillingen på Frogner i 1914, var fornøyelsesavdelingen. Den var ikke planlagt av utstillingskomiteen. «Utstillingens styre, som var eller ex officio maatte være alvorets mænd, gikk ikke til oprettelse av denne avdeling med nogen begeistring» skriver Brinchmann, som legger til at de måtte regne med livets realiteter.[1] En stor utstilling uten en fornøyelseavdeling ville ikke bare være uhørt, men økonomisk uforsvarlig. I utlandet var fornøyelsestilbudet på utstillingene blitt et stadig viktigere aspekt for å trekke publikum. Dette var også knyttet til elektrisiteten og «siste skrik.» Det var i Chicago i 1893 at det for første gang ble opprettet en egen, adskilt avdeling for underholdning. Riktignok litt på siden av selve utstillingen, for ikke å forstyrre den seriøse utstillingsdelen.[2] På samme måte ble fornøyelsesavdelingen på Frogner henlagt til et eget område av utstillingen, mellom utstillingens hovedinngang og den nybygde Frogner stadion. Her var det rullende rør, vannkaruseller, berg-og-dalbane, og en hel liten landsby med nærmere 80 negre fra Kongo.

Negerlandsbyen på Frogner gjorde et dypt inntrykk og fikk mye oppmerksomhet, både i samtid og ettertid.[3] Publikum kunne oppleve mennesker med en annen hudfarge fra en annen del av verden. I media ble denne landsbyen meget omtalt i pressen, men som Brenna er inne på, var artiklene ofte latterliggjørende og karikerte. Da landsbyen var plassert i fornøyelsesavdelingen, ble den ikke regnet som en del av det seriøse og alvorlige. Som vist i kapittel 1 var det vanlig å stille ut mennesker på de store verdensutstillingene. Kongo-landsbyen står som et tydelig eksempel på hvordan utstillingen på Frogner var preget av internasjonale strømninger».

Sitat fra Anne Simonnæs: *Jubileumsutstillingen på Frogner 1914 – en nasjonal feiring med internasjonale motiver? En kulturhistorisk undersøkelse av forarbeidet til industriutstillingen i Kristiania i perioden 1900–1914.* Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo, Våren 2003.

[1] Brinchmann s. 347.
[2] Brenna 2002: s. 409.
[3] Jeg viser til Brita Brennas artikkel «Negrer på Frogner», i K. Alsaker Kjerland og Anne K. Bang (red), Nordmenn i Afrika-afrikanere i Norge. Bergen 2002.

Utstillingskomiteen mente det ville greid seg med å stille ut samer(...). Men direktøren uttalte til Verdens Gang: «Tanken om at la stemmeberettigede norske borgere fremvises for penge er for usmakelig. Vi har derfor sløyfet denne del.» Afrikanerne var del av en omreisende trupp som levde av å delta på utstillinger av denne typen og ble en stor attraksjon. «Landsbyen» førte til alt fra begeistring til vemmelse og raseri, bl.a. er det interessant å se en jødisk dames reaksjon gjengitt i Eva Scheer: *Vi bygger i sand*, Oslo 1948, s. 184 og 185:

-Det er en skandale, sa Golde opphisset. Og det er det samme hva dere sier, jeg føler meg i slekt med dem. Tenke seg til å ta hundre og femti negrer og flytte til Frogner. Jeg forstår ikke at de finner seg i det. Leve der oppe, bo og spise og gjøre alt mulig mens det står fullt av gojim og ser på dem. Betaler penger for å se på dem.

-Syns du ikke det var morsomt, du da, mamma? Spurte Chaie. De hadde vært på jubileumsutstillingen på Frogner.

-Morsomt og morsomt! Jeg likte å se på alle de fete dyra og ostene og fyrverkeriet, men jeg fikk så vondt av negrene. Stakkars ulykkelige mennesker. Ville du likt å bli sperret inne på en utstilling?

-Det er jo negrer, mamma, sa Alter forklarende.

-Ja negrer, gjentok hun. Er ikke det mennesker, akkurat som du og jeg?

-Vi har aldri vært slaver, mumlet Alter.

-Og det sier du! En voksen gutt som har stått til Bar mizwah. Jeg lurer på hva du har lært! Har du aldri hørt at vi var slaver hos Farao? Hvorfor feirer du Pesach? Er det ikke fordi vi ble ført ut av fangenskapet kanskje? Hun klirret voldsomt med kasserollene og slamret med ovnsdøra.

-Men berg- og dalbanen var fin, fortsatte Alter, han ville ikke gi seg.

-Ja, akkurat sånn ser du på det. Berg- og dalbanen var fin, skytebanen og negrene. Dere setter alt i samme klasse. Hva er forskjellen på negrene og oss, kan du si det? Det er ikke annen forskjell på oss enn at Gud, velsignet være hans navn, har gitt dem mørkere hud. Det er mange bra folk blant negrene, og det er mange dårlige folk blant jødene, og de jødene som ikke ser på negrene som andre mennesker, de er dårlige jøder.

Negrene har vært forfulgt og plaget enda verre enn jødene. Vi ble drevet ut av landet vårt, men de ble hentet av kjøpmenn! Av kjøpmenn som solgte dem, som en selger krøtter. De tok dem fra hjemmene sine, lenket dem og førte dem over sjøen i store båter for at de skulle tjene for gojim! Og nå blir de dratt her opp på en utstilling for å vise de hvite at de lever i stråhytter. Jeg tror ikke på det engang. Jeg er sikker på at negrene bor like pent som vi gjør.

Far fortalte meg at det finnes negrer i Afrika som sier at de er av våre forsvunne stammer. – Hvis jeg en eneste gang hører dere snakke om negrer som annet enn alminnelige mennesker, så skal jeg…

-Hva skal du? spurte Alter.

-Jeg skal slå dere! Raste Golde. Selv om dere er store, voksne mennesker. Hun famlet rasende etter tørklesnippen og smelte med skapdøra. De skulle få høre at hun var sint!

Gojim = ikke-jøde (hebraisk)

Foto: Åsmund Lindal, 1981.

I dørgløtten i Grüners gate.

Fra utenlandsfødt til innvandrer i generasjoner

Begreper i statistikken – ordliste

Utenlandsfødte:
I 1886 begynte man å registrere fødested/Sverige og «Det øvrige Udland» i oslo-statistikken. På 1950- og 60-tallet da andelen var svært lav, tok registreringen med utenlandsfødte slutt.

Utlendinger i arbeid:
Kategorien «utlendinger i arbeid» dukker opp på slutten av 1960-tallet. På slutten av 70-tallet registrerer man utenlandske statsborgere igjen.

Innvandrer:
Utpå 1990-tallet kommer begrepet «innvandrer» inn i statistikken. Det blir definert som personer født i utlandet med to utenlandsfødte foreldre og personer født i Norge med to utenlandsfødte foreldre. Dette skulle gi et innvandrerbegrep etter etnisk opprinnelse uavhengig av statsborgerskap. Utenlandsadopterte og personer der en av foreldrene er norsk, ble ikke definert som innvandrere.

I 2007 defineres innvandrerbefolkningen slik: omfatter personer som har to utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre, eller mer presist: Personer som verken har foreldre eller besteforeldre som er født i Norge.

Innvandrerbefolkningen i Norge består av personer med bakgrunn fra over 200 forskjellige land og utgjør 8,3% av befolkningen. De er kommet hit som arbeidsinnvandrere, som flyktninger eller gjennom familierelasjoner til andre innvandrere eller nordmenn. 47 prosent av innvandrerbefolkningen i Norge har norsk statsborgerskap.

I 1978 var andelen utenlandske statsborgere i Oslo 4,5%. I 1990 var den økt til 9,5%. Så fant man behov for den nye kategorien innvandrer og definerte at 15,5% av Oslos befolkning tilhørte denne kategorien i 1995. I 2006 var andelen 23%.

Fremmedarbeider:
Begrepet «fremmedarbeider» ble brukt på 1970-tallet (etter tysk) om person som har forlatt hjemlandet sitt (midlertidig) på grunn av arbeidsløshet el. dårlige arbeidsforhold for å arbeide i et annet land. Begrepet ble også brukt av Fremmedarbeiderforeningen (1972–ca.1980). «Fremmedarbeider» har forsvunnet ut av offentlig språkbruk til tross for at dette var gjengs for noen tiår tilbake. I dag er ordet verdiladet fordi det refererer til noe fremmed og ikke-inkluderende.

Gjestearbeider:
«Gjestearbeider», etter tysk Gastarbeiter, fremmedarbeider, er også et begrep som er forlatt.

Migrasjon:
«Migrasjon» betyr flytting og inkluderer både immigrasjon, som betyr innvandring – og emigrasjon, som betyr utvandring. Om lag 860 000 nordmenn emigrerte til USA (96%) og en del til Canada, noen få til Sør-Amerika, Australia, New Zealand og Sør-Afrika i perioden 1825 til 1925.

Majoritet/minoritet:
Begrepsparet majoritet/minoritet er mer anvendbare begreper i dag enn «innvandrer» og «av utenlandsk opprinnelse». Mennesker kan tilhøre etniske, språklige og religiøse minoriteter eller tilhøre majoriteten.

Språklig minoritet/minoritetsspråklig:
Brukes beskrivende om alle i Norge som ikke har norsk som morsmål. «Fremmedspråklig» som tidligere ble brukt er gått ut av offisiell bruk, jf. fremmedarbeider.

Svart eller afrikaner:
Tidligere var «neger» et vanlig begrep, mens det i dag er negativt verdiladet. «Mennesker av afrikansk opprinnelse, uansett hvor de er født, oppvokst eller hvilket språk de snakker – er alle afrikanere. Så ukomplisert er det», sier Afrikan Youth in Norway.

Integrere:
Innlemme i. Integreringspolitikk og -tiltak omhandler de forutsetninger som må til for at nye innvandrere skal kunne inkluderes og delta i det nye samfunnet og forsørge seg sjøl i størst mulig grad. Introduksjonsprogram for flyktninger og norskopplæring er eksempler på integreringstiltak.

Assimilere:
Gjøre helt el. delvis lik; smelte sammen.

Med to små og utedo i bakgården. Tøyenbekken 4.

Foto: Åsmund Lindal, 1981.

Kampanjematerialet fra prosjektet. Foto: Ellen Røsjø. Oslo byarkiv.

Hva kan barnebarna til disse elevene finne ut om de første generasjoner?

Når noen en gang i framtida vil spore opp fakta om innvandrernes liv og det multikulturelle samfunn i Oslo, må de kunne gå til kildene i Byarkivet. Her kan vi ta vare på forskjellig arkivmateriale som dokumenter, brev, trykksaker og fotografier fra ulike kommunale virksomheter og fra alle slags private organisasjoner, institusjoner og bedrifter.

Oslo er Norges største innvandrerby og hver femte Oslo-innvåner har multikulturell bakgrunn. Det synes godt mange steder i byen, særlig på skolene. Men det synes ikke godt nok ennå i arkivene! Heldigvis har noen organisasjoner begynt å levere arkivmateriale. Men dessverre holder mye av kildematerialet på å bli borte. Noe blir kastet fordi man ikke tror det har verdi, annet forfaller. Det skal vi gjøre noe med!

Byarkivet har derfor startet prosjektet *Oslos Multikulturelle Arkiver*. Vi skal samle inn arkiver fra et utvalg av organisasjoner, bedrifter og privatpersoner. Vi vil sette arkivmaterialet i stand og bevare det for framtida. Vi avtaler når, og for hvem det kan gjøres tilgjengelig. Arkivmaterialet vil da kunne brukes av forskere, slektninger, media, skoleelever – også i kommende generasjoner…

Er du ansvarlig for papirene til en organisasjon eller forening?

Da kan du hjelpe oss å gjenspeile Oslos multikulturelle samfunn i byens eget arkiv!
(ring Otto Meijer 23 46 03 59 eller Ellen Røsjø 23 46 03 44)

Byarkivet er hele byens hukommelse
www.byarkivet.oslo.kommune.no

Foto: Camilla Damgård, Maihaugen

Installasjon av Marit Hosar:

Quod non est in actis,
non est in mundo
– Den som ikke finnes i arkivene,
finnes ikke.

Hva skjer når sporene
vi etterlater oss blir borte
eller makulert?